

عقیده

مدرسه علمیه حضرت زینب علیها السلام مشهد
فصلنامه داخلی پژوهشی مجموعه مقالات عقیده
سال نوزدهم | شماره ۴۳ | زمستان ۹۹

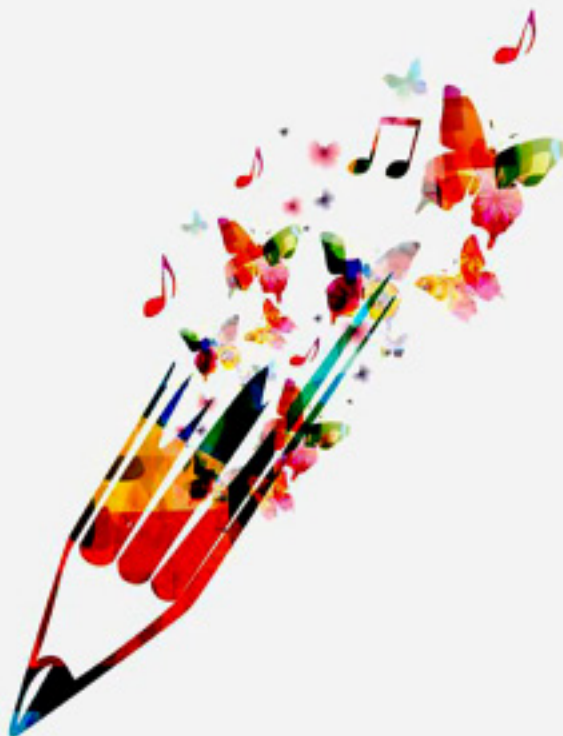

- ویژگی‌های کار تشکیلاتی موفق
- نقش افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت‌های جمعی
- نقش فعالیت‌های گروهی در انتقال مهارت‌های زندگی به کودکان
- سوازم کار گروهی و نقش مادر در تقویت آنها

صاحب امتیاز: مدرسہ علمیه حضرت زینب علیہا السلام
مدیر مسؤل: مرضیہ پارسائی راد “رئوف“
سر دبیر: سیدہ اعظم التفاتی فاز
مدیر اجرایی: الہام عبدی
طراح و صفحہ آرا: زہرانجفی
باسپاس ویژه از مسؤل واحد پژوهش (خانم وحید) و خانم
محسنی کہ ما را در تہیہ و تنظیم این شماره نشریہ یاری دادند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

سرمقاله | ۴

ویژگی های کار تشکیلاتی موفق | ۶

نقش افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت های جمعی | ۱۸

نقش فعالیت های گروهی در انتقال مهارت های زندگی به کودکان | ۳۹

لوازم کار گروهی و نقش مادر در تقویت آنها | ۵۱

مقاله

سخن سردبیر

مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی: تشکیلات یعنی نظم، یعنی تقسیم وظائف، یعنی ارتباط و اتصال و زنجیره ای کار کردن؛ این معنای تشکیلات است. این چیزی است که نه فقط بد نیست؛ بلکه یک چیز خوب و بلکه یک چیز ضروری است. هیچ کاری در دنیا بدون تشکیلات پیش نمی رود. انقلاب اسلامی ایران هم بدون تشکیلات پیش نرفت و پیروز نشد.

کار، کار گروهی، کار تشکیلاتی

ما در روزگاری زندگی می کنیم که برای به نتیجه رسیدن هر کار و مثمر ثمر بودن آن وجود هدف، راهبرد و برنامه جزء اصلی آن کار محسوب می شود. در سازمان های موفق جهانی امروزه تیم هایی مشغول به فعالیت هستند که کارشان، ایده پردازی، هدف گذاری و برنامه سازی است و ناظر به این پروژه

مهمترین بخش کار خود را به تیم سازی برای محقق کردن اهداف خود اختصاص می دهند.

اعتقاد این گروه بر این است که کار خوب با همت گروهی و همسویی افراد گروه برای تحقق آن، انجام می پذیرد. کار گروهی و به تعریف دقیق تر و علمی تر آن کار تشکیلاتی، جزء آموزه های پر کاربرد در بیان و عمل اولیاء دین اسلام است، موضوعی که در سیره معصومان علیهم السلام به وضوح مشاهده می شود و در بیان آن بزرگواران نیز پر تکرار است و عبارت معروف حضرت زهرای مرضیه علیها السلام که می فرمایند: «ید الله مع الجماعة» بی تردید بمنزله انگیزه بخشی برای مبادرت ورزیدن به کار گروهی است.

در کار تشکیلاتی تیم سازی و یا تربیت گروه، اخلاق حضور در گروه و تشکیلات و چگونگی تاثیر گذاری و تاثیر پذیری در تشکیلات از اساسی ترین مسائل در جریان کار تشکیلاتی هدفمند است. ساخت یک تشکیلات قوی مستلزم اختصاص زمان مناسب، حضور منظم و با برنامه، حسن خلق و روابط عمومی قوی متولی تشکیلات است، برخورداری از منطق قوی و قدرت تاب آوری بالا و انتقاد پذیری او نیز از

پژوهشگران قرار گرفته است:
نقش افزایش جمعیت در پیشرفت
فعالیت های جمعی
نقش فعالیت های گروهی در انتقال
مهارت های زندگی به کودکان
لوازم کار گروهی و نقش مادر در تقویت
آنها

ویژگی های کار تشکیلاتی موفق
امید است مجموعه مباحثی که توسط
هیات تحریریه این نشریه به زیور دقت
و کنکاش علمی آراسته گردیده است،
گشایش راهی باشد برای مدیران، برنامه
ریزان و متولیان برنامه های گروهی که
ضمن توجه به اهمیت کار تشکیلاتی به
اصول و مبانی آن نیز نظر داشته باشند.
در پایان از همه خوانندگان دغدغه
مند دعوت می گردد به منظور آشنایی با
منظومه فکری مقام معظم رهبری در باره
کار تشکیلاتی، کتاب (کار باید تشکیلاتی
باشد) که مجموعه بیانات معظم له در باره
کار تشکیلاتی است را مطالعه بفرمایند
والسلام

دیگر محورهای اساسی و زیرساختی در
تشکیلات سازی است.

آن چه روشن است این است که در
دنیای کنونی برای تحقق اهداف عالی
اسلام و برای پیش برد آرمانهای آن
جز با انجام کار تشکیلاتی نمی توان
به توفیق دست یافت، از این جهت لازم
است تا بار دیگر ابعاد کار تشکیلاتی و
آثار و عوامل موثر دخیل در آن مورد
مداقه و کنکاش قرار گیرد. بنظر می رسد
کار گروهی با تشکیلات تفاوت هایی
داشته باشد و هر یک مستلزم زمینه ها
و زیر ساخت هایی برای موفقیت است.
نشریه عقیده مدرسه علمیه حضرت
زینب علیها السلام به همت پژوهشگران
خوش فکر و متعهد مدرسه طی
دو شماره به ابعاد گوناگون کار
تشکیلاتی پرداخته است که در شماره
گذشته (شماره ۴۲) این موضوعات:
- ویژگی های مدیر موفق با تکیه

بر سیره حضرت زینب علیها السلام
- خود محوری و خودمدیریتی در کار

گروهی

- آسیب های کار تشکیلاتی در حوزه
- نقش انگیزه در پیشرفت
کار گروهی مورد دقت و عنایت علمی
قرار گرفت و در شماره ی پیش روی شما
(شماره ۴۳) این موضوعات مورد بررسی

ویژگی های کار تشکیلاتی موفق

♦ فاطمه ترابی: طلبه فارغ التحصیل، کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی

چکیده

این مقاله به بررسی ویژگی های کار تشکیلاتی موفق به روش توصیفی تحلیلی پرداخته است. تشکیلات یعنی «افرادی که بر پایه نظم، ایمان، برنامه و هدف گرد هم جمع شده و برای رسیدن به کمال و رشد تصمیماتی را اتخاذ کرده و آن ها را به مرحله اجرا در آورند»

فلسفه کار تشکیلاتی بر مبنای آیه ۲۰۰ آل عمران می باشد؛ در حالی که جامعه امروزی در صابروا و رابطوا گیر کرده و اخلاق از حیطة فردی پافراتر نهاده است.

ویژگی های کار تشکیلاتی موفق عبارتند از: رشد فردی و جمعی، ایمان به هدف، نظارت مستمر و پیوسته مدیر بر کار تشکیلاتی، حفظ وحدت در تشکیلات با وجود اختلاف دیدگاه و کارآمد بودن

تشکیلات.

کلیدواژگان: کار تشکیلاتی، تشکیلات

موفق

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و اساس کار اجتماع بر ارتباط با دیگری بنا شده است؛ چرا که از ارتباط با دیگری است که با نقص ها و ضعف های خود آشنا می شود و رشد انسان در جمع حاصل می شود در غیر این صورت رشد جمعی به دست نیآورده و در دایره فردی خود باقی خواهند ماند.

فلسفه پیدایش تشکل ها بر مبنای عمل به قاعده عقلائی قرآنی «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» است؛ یعنی اتصالی هدفمند و نظامند در قالبی کارآمد و مفید

معنا به کار می رود اما با یکدیگر تضاد ندارند بلکه در بعضی از قسمت ها با یکدیگر عموم و خصوص من وجه هستند. تشکیلات از دیدگاه بزرگان و اندیشمندان با اخلاق و شاخصه های اخلاقی تعریف می شود که به برخی از آنها اشاره می شود.

امام خمینی (ره): امام خمینی (ره) در تعریف تشکیلات، واژه «حزب» را به کار می برد.^۵ منظور از کار تشکیلاتی از نظر ایشان «حرکت نیروهای متعهد به طور سازمان یافته در قالب احزاب الهی و انقلابی است که باید با وحدت و یک صدا در راستای پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی حرکت کنند»^۶

شاخصه های کار تشکیلاتی و به تعبیر دیگر آنچه که کار تشکیلاتی را تشکیلاتی می کند، وحدت و هماهنگی در جهت ارزش های انقلاب است. هم چنین نیروهای متعهد در تعریف ایشان، نشان از مردمی بودن تشکیلات دارد.

مقام معظم رهبری: تشکیلات از منظر ایشان یعنی نظم، تقسیم وظایف، اتصال و ارتباط و زنجیره ای

برای دستیابی به اهداف حق تعالی است. تشکیلاتی شدن نشانه رشد و تربیت اجتماعی هر فرد است که باید در بسترهای زندگی هر شخص با توجه به شرایط محیطی و عوامل دیگر، این امر صورت گیرد چرا که لازمه اجتماع، تشکیلاتی زیستن می باشد تا زمینه موفقیت دو چندان گردد در تشکیلات، افراد بر اساس آرمان و هدف مشترک بر روی تمام منافع خود پا گذاشته و نظم جدیدی را پذیرفته اند آنها پذیرفته اند که خودخواهی خود را کنار گذاشته و هر شخصی، وظیفه ای را به عهده بگیرد.

قبل از پرداختن به ویژگی های کار تشکیلاتی، به مفهوم شناسی تشکیلات و موفقیت پرداخته می شود تا شناخت و درک بهتری نسبت به مساله پیدا شود.

۱- مفهوم شناسی

الف) تشکیلات از ماده «ش ک ل» به معنای «صورت دادن، تمثیل بخشیدن»^۱، «نضج یافتن»^۲ آمده است. هم چنین معنای «مجموعه»^۴ در ذیل آن آمده است. واژه «تشکیلات» در هر علمی به یک

کار کردن.^۷ اولین و واضح ترین معنا این است: افرادی که در یک تشکیلاتی کار می کنند، با همکاری و همراهی با یکدیگر به دنبال یک جهت واحد در حال حرکت هستند.^۸

شاخصه های کار تشکیلاتی در این تعریف، منظم و هماهنگ بودن اعضا، دارا بودن یک هدف واحد، در قالب تعاون و همکاری است.

شهید بهشتی: شهید بهشتی تشکل را اینچنین تعریف می کند: «تشکل یعنی مجموعه ای از افراد که براساس آرمان مشترک و ایمان مشترک و باور مشترک و نقطه نظرهای مشترک گرد هم می آیند تا جماعت بشوند که «یدالله مع الجماعه» به خصوص تا بتوانند زمینه را برای رشد اخلاق کار دسته جمعی و برای رشد استعدادها و شناخت و تربیت کادرها و تهیه برنامه ها و قبول مسئولیت اجرای برنامه ها هموارتر کنند. این تعریف تشکیلات از نظر ماست.»^۹

شهید بهشتی در این تعریف بر سه

شاخصه که از لوازم کار تشکیلاتی است، تاکید می کند: اهداف، ایمان و دیدگاه های مشترک که در نهایت منجر به رشد فردی و جمعی می گردد

تعریف دیگری: در تعریف دیگر تشکیلات چنین آمده است: «اجتماع انسان ها با یکدیگر و قیام بر علیه طاغوت زمان.»^{۱۰} در این تعریف، تشکیلات از منظر تربیتی تعریف شده است. قیام بر علیه دشمن به طور مطلق آمده است و شامل دشمن درون که نفس آدمی است و دشمن بیرونی اعم از مستکبران و سراسر شامل می شود. در این تعریف در ظاهر به شاخصه ها اشاره نمی کند اما در بطن واژه «قیام»، انقلاب و تحول درونی بر مبنای اخلاق اتفاق می افتد که سبب قیام بر علیه دشمن می گردد

جمع بندی تعاریف: با توجه به تعاریف بیان شده از سوی صاحب نظران فرهنگ اسلامی، وجه مشترک همه تعاریف به شرح زیر است:

۱- تمام تعاریف به اصول اخلاقی و تربیتی اشاره کرده است. این مساله ارتباط تنگاتنگ اجتماع و اخلاق را می-رساند هم

چنین لزوم اخلاق در اجتماع از بایسته های هر جمعی است که تک تک افراد ملزم به رعایت آن هستند.

۲- دارا بودن ایمان، داشتن نظم، هماهنگی، همکاری و تعاون از مهم ترین شاخصه های کار تشکیلاتی است. لذا می توان تشکیلات را با توجه به شاخصه های مشترک چنین تعریف کرد: «افرادی که بر پایه نظم، ایمان، برنامه و هدف گرد هم جمع شده و برای رسیدن به کمال، تصمیماتی را اتخاذ کرده و آن ها را به مرحله اجرا در می آورند».

۲. ویژگی های کار تشکیلاتی موفق

یک کار تشکیلاتی موفق، در بطن خود نیاز به ویژگی هایی دارد که منجر به نتیجه مطلوب شود وجود این ویژگی ها در یک کار تشکیلاتی نه تنها منجر به موفق شدن گروه می شود بلکه در پایان موجب هم افزایی مثبت و کسب تجارب و مهارت در اعضای گروه می شود اهم این ویژگی ها عبارتند از:

۲- دارا بودن ایمان، داشتن نظم، هماهنگی، همکاری و تعاون از مهم ترین شاخصه های کار تشکیلاتی است.

لذا می توان تشکیلات را با توجه به شاخصه های مشترک چنین تعریف کرد: «افرادی که بر پایه نظم، ایمان، برنامه و هدف گرد هم جمع شده و برای رسیدن به کمال، تصمیماتی را اتخاذ کرده و آن ها را به مرحله اجرا در می آورند».

(ب) موفقیت: تاکنون برای موفقیت تعاریف متعددی ارائه شده است و چون موفقیت یک امر نسبی است، بسته به نوع و مقدار آن و دیدگاه افراد تعاریف بسیار زیادی می تواند داشته باشد.

موفقیت در لغت «کامیابی، کامروایی، کامرانی و دست یابی به آرزو یا انجام دادن کاری»^{۱۱} معنا شده است و در اصطلاح به صورت کلی، سبقت گرفتن انسان از افراد همسطح در جنبه های مختلف را موفقیت گویند.

(ج) تشکیلات موفق: با توجه به تعاریف فوق می توان تشکیلات موفق را

۲-۱ مشخص بودن نظام فکری تشکل

روش‌ها، تبیین‌کننده خطوط کلی عقاید و باورهای افراد است که بر اساس آن با خود جامعه، خداوند و هستی تعامل می‌کنند. داشتن نظام فکری مشترک شرط لازم هر نوع تشکیلاتی است که افراد را با یکدیگر هماهنگ می‌سازد. بدین نحو که چه تصور و معرفتی نسبت به جهان، مبدا و معاد داریم و به تعبیر دیگر نوع نگاه تشکیلات به هستی، تعیین‌کننده حرکت انسان به سوی سعادت و یا شقاوت است. از همین جا تفاوت بین تشکیلات الهی با تشکیلات مادی روشن می‌شود؛ در تشکل مادی، هدف تأمین مادیات است و بس در حالی که در تشکلات الهی، مبنا و روش بر اساس بندگی خداوند پایه‌ریزی می‌شود.^{۱۲}

وقتی مبنای تلاش انسان، الهی شود در کمبودها و ناملایمات به راحتی از میدان کار و فعالیت خارج نمی‌شود بلکه با تلاش

جهادگونه و استعانت از نیروی الهی به هدف نائل خواهد آمد.

بنابراین با مشخص شدن نظام فکری تشکل، رعایت این نکته که کار تشکیلاتی، کار اخلاق جمعی است؛ لازم می‌آید همچنان که مقام معظم رهبری، کار تشکیلاتی را با یکی از اصول اخلاقی یعنی نظم تعریف می‌کند؛ پس یکی از ویژگی‌های کار تشکیلاتی موفق در حوزه روش‌ها و شیوه‌ها، رعایت اصول اخلاقی و حفظ ارزش‌های انقلاب می‌باشد. منظور از ارزش‌های انقلاب، دور کردن تشکل‌ها از وابستگی، هوسرانی، تنبلی، خوشگذرانی و... است.

مهمترین اصول اخلاقی در کارت‌تشکیلاتی

الف- ایجاد وفاق و وحدت نسبت به یکدیگر

«پیش‌نیاز اولی و قطعی ما، ایجاد وفاق و وحدت کلی است. معنای وفاق این است که نسبت به هم خوش بین باشید؛ همدیگر را تحمل کنید؛ در جهت ترسیم اهداف عالی و والا و رسیدن به آن اهداف

افزایی عمل کردن همه قوا و نیروهای انسان به طور همه جانبه در یک جهت واحد که سبب سازماندهی بدن انسان می گردد.

۲-۲ داشتن برنامه و هدف

مقام معظم رهبری در این باره می فرمایند: «گر تشکیلات به وجود آمد اما برنامه جامع و ملون برای رسیدن به اهداف نداشت، تشکیلات از هم خواهد پاشید و اگر هم باقی بماند، صورت بی جانی خواهد بود»^{۱۶}

داشتن برنامه و هدف به تشکیلات کمک می کند که:
منسجم و پیوسته باشد تا مورد اعتماد قرار بگیرد.

کارآمد باشد تا به هدف برسد.
از نظر عقلی و استدلالی مورد پذیرش باشد تا دچار انحراف نشود.

۲-۳ ایمان به هدف

در یک تشکل اسلامی، همه چیز در خدمت اهداف است. ارزش حقیقی هر فرد در تشکیلات بستگی به میزان نقش آفرینی او در تحقق اهداف دارد. از این رو

به یکدیگر کمک کنید؛ از ایجاد تشنج، بداخلاقی، درگیری، اهانت و متهم کردن بپرهیزید.»^{۱۳}

ب- نظم

حضرت علی علیه السلام در وصیت خود به فرزندان، توصیه به نظم را در راستای تقوای الهی قرار داد.^{۱۴} گویی کسی که نظم را سرلوحه عملش قرار می دهد به گونه ای نیز با تقواست.

ج- تعاون و همکاری (هم

افزایی)

یکی از شاخصه های مهم اخلاقی، اصل تعاون و همکاری است. همان اصلی که در کلام مقام معظم رهبری تعبیر به هم افزایی می شود. هم افزایی به معنای تلاش گروهی است؛ هم افزایی یعنی همکاری افراد با یکدیگر به گونه ای که مجموع اثر آن ها از مجموع اثر یکایک افراد بیشتر باشد.^{۱۵}

در هم افزایی آن چه مهم است، تاثیر بازدهی و نتیجه و عملکرد کار تشکیلاتی است. برای ملموس شدن بحث می توان کار تشکیلاتی را به انسان تشبیه کرد؛ هم

در تشکیلات، تمایلات، افکار تمامی اعضا معطوف به تحقق هدف محوری تشکل است و با این رویکرد، برنامه ریزی و تقسیم کار جهت رسیدن به اهداف انجام می شود.^{۱۷}

منظور از ایمان به هدف، ایمان به مبانی مکتب و تشکیلات است. مدیر و سایر اعضا نمی توانند نسبت به تشکیلات خود بی- تفاوت بوده و احساس مسوولیت نکنند؛ بلکه باید انگیزه اصلی ایشان در انجام وظایف، ایمان عمیق به اهداف تشکل باشد. اعضای گروه علاوه بر این که خود دارای ایمان قوی هستند، باید به سایر اعضای گروه، ایمان را تزریق ساخته و روح و جان همه ی اعضا را با اهداف جمعی عجین سازند و انگیزه یکدیگر را از لحاظ باورها و بینش ها تقویت کنند. نمونه ایمان به هدف را در سیره پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می بینیم که ایمان به هدف و رسالتش تا جایی بود که گاه از عدم پذیرش مردم چنان متأثر می شد که می خواست جان تهی کند قرآن مجید در مقام دلداری به او می گوید: «فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا»^{۱۸} همچنین در احادیث آمده که پیامبر به

قدری عبادت می کرد که پاهای مبارکش متورم می شد تا آن جایی که قرآن نازل شده و درباره ایشان چنین می گوید: «مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ»^{۱۹}

این مسایل نشان می دهد که یک مدیر و به تبع آن سایر اعضا تا چه حد باید به اهدافشان ایمان داشته باشند. نقش ایمان به هدف در کار تشکیلاتی، کلیدی ترین عنصر موفقیت محسوب می شود و عشق به کار و تلاش توأم با دلسوزی بدون چنین ایمانی صورت نمی گیرد.^{۲۰}

۴-۲ برخورداری از مدیر کارآمد

مدیر کارآمد، به مدیری گفته می شود که کارها را به بهترین نحو به سامان می رساند، کاردن، شایسته و مدبر است. وجود یک مدیر کارآمد از جمله مهم ترین ویژگی های یک تشکل موفق است. یک مدیر موفق همواره با نگاهی دقیق چشم انداز تشکیلات را رصد می کند تا در صورت عدول از اهداف، افراد را به مسیر اصلی بازگرداند و تا رسیدن به هدف راهنمای اعضا باشد. موضوعاتی که باید از سوی مدیر و رهبر

برداشته می شود، مکان تاریک شده و هیچ چیزی بر فرد و یا افراد مشخص نیست. در کار تشکیلاتی نیز چنین است: تا زمانی که نگاه مدیر به تشکیلات و اعضای آن باشد، این امر سبب دلگرم شدن اعضا نسبت به کار تشکیلاتی شده و منجر به بهبود عملکرد آنان در حوزه فردی و اجتماعی خواهد شد. در غیر اینصورت روش ها، اهداف و برنامه ها در هاله ای از ابهام قرار می گیرد به طوری که سردرگمی در تشکیلات حاکم شده و از اهداف اصلی دور خواهند شد.

۲-۵-۲ رشد و سازندگی اعضای

تشکل

یکی از ویژگی های بسیار مهم کار تشکیلاتی موفق، رشد دهی و سازندگی انسان در ابعاد فردی و جمعی است. از آن جایی که تشکیلات، وسیله خودسازی است، محقق نشدن این امر در تشکل ها، نشان از عدم موفقیت آن تشکل دارد. رشد اخلاق دسته جمعی در گرو رشد اخلاق فردی تک تک اعضای تشکل است که این مساله یکی از ارزش های تشکیلات به حساب می آید.

امام (رحمت الله علیه) در تبیین رابطه بین

تشکل مشخص شوند، از لحاظ اهمیت و موضوع متفاوتند؛ غالبا در چهار سطح قابل دسته بندی هستند:

- امور عادی و روزمره مدیریتی مانند تصمیم گیری درباره برنامه های آموزشی
- امور علمی و فکری نظیر شناخت سطح علمی و دانشی اعضای تشکل و ارتقای آن ها

- امور راهبردی و بلند مدت مثل تعیین برنامه ریزی مناسب جهت مواجهه با مشکلات تشکیلات

- همفکری و آگاهی بخشی عمومی
اعضا درباره خطوط کلی فعالیت تشکیلات
دارا بودن ارتباط قوی مدیر با سایر اعضا
سبب می شود او دایما تشکیلات و اندیشه های تشکیلاتی اعضای خود را رصد کرده و این امر باید پیوسته باشد. مقام معظم رهبری، نگاه مدیر به اعضای تشکل خود را به نور چراغ قوه تشبیه کردند؛ «تا زمانی که نور به یک نقطه افتاده باشد، آن نقطه روشن است اما به مجرد این که چراغ قوه را برگردانید، دیگر آن نقطه روشن نیست.»^{۲۱}

در یک لحظه که نور از آن مکان

خودسازی و جامعه سازی فرمودند: «آن که خودش را به این ذی (ساختن جامعه) در آورده... اگر بخواید جامعه را تهذیب کند اول از خودش باید شروع کند و بعدا تکلیف دارد که جامعه خودش را تهذیب کند»^{۳۲} این جمله بیانگر یک اصل اساسی است که شرط موفقیت در فعالیت اجتماعی را موفقیت در عرصه جهاد اکبر مبارزه با هوای نفس می داند. حضرت علی علیه السلام می فرمایند: «من نصب نفسه للناس اماما فعلیه ان یبدا بتعلیم نفسه قبل تعلیم غیره»^{۳۳} کسی که خود را در مقام امامت و پیشوایی مردم قرار دهد، باید پیش از تعلیم به دیگران، خود را تعلیم دهد»

تشکیلات باید به گونه ای باشد که زمینه را برای خودآگاهی و سپس خودسازی در بعد فردی و جمعی مهیا کند.

مراحل خودآگاهی اعضا

- ۱- شناخت ویژگی های شخصیتی
- ۲- شناخت توانایی و استعدادها
- ۳- شناخت واقع بینانه
- ۴- شناخت بینش ها، باورها و افکار

۵- شناخت احساس رضایت مندی یا نارضایتی

خودسازی عنصر مهمی در کار تشکیلاتی و از اساسی ترین اصول در علم اخلاق به شمار می آید. به تعبیر شهید بهشتی «تشکل باید سازنده ما، آسان کننده خودسازی برای ما و کمکی به «سیرالی الله» برای اعضای تشکل باشد»^{۳۴}

عرصه های اصلی خودسازی برای اعضای یک تشکل

خودسازی فکری و علمی: داشتن سیر و برنامه منظم مطالعاتی در زمینه های اعتقادی، اجتماعی، تاریخی، سیاسی، علمی و تلاش و پشتکار برای رشد تحصیلی.

خودسازی اجتماعی: یک تشکل موفق جایی است برای تمرین خوب به خصوص اخلاق اجتماعی؛ یعنی انسان بتواند خوب ارتباط برقرار کند، با نشاط باشد؛ در برخوردها کیاست و زیرکی خاص خودش را هم حفظ کند؛ روحیه تعاون و همکاری را در خودش تقویت کند؛ صداقت و اخلاص را پیشه خود سازد؛ وجدان و تعهد کاری نسبت به مسولیت خویش

داشته باشد

خودسازی معنوی: تقویت ارتباط با خدا از طریق تلاوت قرآن، دعا، نماز شب و توسل به اهل بیت علیهم السلام؛^{۲۵} به قول شهید بهشتی: «دفا تر حزب باید معبد باشد؛ محل عبادت باشد و محل عبادت بماند»^{۲۶}

۲-۶ حفظ وحدت در تشکیلات با وجود اختلاف دیدگاه

وحدت به این معنی نیست که فقط یک فکر و سلیقه وجود داشته باشد که چنین چیزی عملی نیست. انسانها نظرات و افکار متفاوت و مخالف یکدیگر دارند و این طبیعی است، مهم این است که با داشتن این اختلاف نظرها، در رسیدن به یک هدف و مقصد واحد بتوانند اختلافها را کنار بگذارند و با هم متحد شوند نه اینکه اختلافات را بهانه ای برای کشمکش، دعوا و گفت و گوهای فرسایشی قرار دهند بلکه اختلاف دیدگاه ها باید موجب گفت و گوهای سازنده در بین اعضا شود.

۲-۷ کارآمد بودن تشکیلات

تشکیلات زمانی مفید و سودمند خواهند

بود که مردمی باشند؛ کار که مردمی باشد، ماندگار خواهد بود. قرآن می فرماید: «... فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ...»^{۲۷}

یک تشکیلات کارآمد وقتی حاصل می شود که مراحل تشکیلاتی شدن به خوبی در عناصر شکل گرفته باشد. کارآمدی تشکیلات مربوط به عملی کردن اخلاق در حیطه کار جمعی است. لذا باید به عنصر تربیت و اخلاق اجتماعی در تشکیلات توجه داشت تا سبب سودمندی و مفید بودن برای همگان گردد.

نتیجه

ضعف در اخلاق جمعی و روحیه منیت و خودخواهی افراد مانع از ایجاد کار تشکیلاتی موفق می گردد. آن چه که سبب ایجاد روحیه جمعی می شود، تمرین کار تشکیلاتی از کودکی است که این امر باید از سوی خانواده ها مورد توجه قرار بگیرد. امید است که خانواده ها، مدارس، مساجد، هیات های مذهبی، دانشگاه ها و ... با کمک مثلث کار تشکیلاتی (روش، برنامه و مدیر) بتوانند کار تشکیلاتی موفق را به عرصه ظهور برسانند.

پی نوشت ها

فرهنگی جهادی عصر ظهور اهواز، ۱۳۹۶، ص ۲۶

۱۱. لغت نامه دهخدا، لغت موفقیت
۱۲. مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان، قالب تشکل و تشکل غالب (درسنامه تشکل اسلامی)، ص ۱۰۰
۱۳. ۱۳۸۱/۳/۷.
۱۴. «لوصیکما بتقوی الله و نظم امور کم...»
۱۵. سایت «هر آنچه یک مدیر تضمین کیفیت باید بداند» WWW.MRTAZMIN.IR
۱۶. ۱۳۶۸/۹/۷.
۱۷. مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان، قالب تشکل و تشکل غالب (درسنامه تشکل اسلامی)، ص ۱۲۸
۱۸. سوره کهف، آیه ۶
۱۹. سوره طه، آیه ۲
۲۰. ناصر، مکارم شیرازی، مدیریت و فرماندهی در اسلام، قم، نسل جوان، ۱۳۸۹، ص ۱۳۱
۲۱. ۱۳۷۳/۴/۲۲.
۲۲. صحیفه امام، ج ۱۹، صص ۳۴-۳۵
۲۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۵۶
۲۴. مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان، قالب تشکل و تشکل غالب (درسنامه تشکل اسلامی)، ص ۱۳۵
۲۵. همان
۲۶. همان
۲۷. سوره رعد، آیه ۱۷

۱. سوره آل عمران، آیه ۲۰۰

۲. محمد بن محمد مرتضی زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴مق، ج ۱۴، ص ۳۸۱
۳. موسی، حسین یوسف، الافصاح فی فقه اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۰ مق، ج ۲، ص ۱۱۲۸
۴. فواد افرام، بستانی، فرهنگ ابجدی، تهران، اسلامی، ۱۳۷۵ ش، ص ۳۳۱
۵. به این خاطر است که امام تا پیش از پیروزی انقلاب رویکرد مثبتی نسبت به احزاب نداشت چرا که مردمی نبوده و با این تصور که احزاب خاستگاه استعمارگری داشته که به قصد فریب و عقب ماندگی ممالک اسلامی ایجاد شدند؛ اما پس از انقلاب، رویکرد امام نسبت به احزاب تغییر کرد چرا که آن ها مردی شدند و با قرار دادن وحدت در کار آنان، امرشان را تایید نمود.
۶. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۴۷
۷. ۱۳۶۰/۱۱/۲۷.
۸. ۱۳۵۹/۳/۲.
۹. سایت مضماری: اخلاق کار تشکیلاتی در سیره شهید بهشتی (ره)، ص ۱۲ به نقل از کتاب حزب جمهوری اسلامی شهید بهشتی، ص ۱۴۹
۱۰. منصور، موسوی، امام صادق علیه السلام مرد مبارزه، علم و تشکیلات، بیجا، دفتر آموزش و پژوهشهای راهبردی صراط وابسته به مرکز

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. صحیفه نور، مجموعه سخنرانی های امام خمینی رحمه الله علیه، جلد ۲۱ و ۱۹.
۳. بستانی، فواد افرام: فرهنگ ابجدی، تهران، اسلامی، ۱۳۷۵ ش.
۴. حسین یوسفه موسی: الافصاح فی فقه اللغه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۰ مق
۵. دهخدا، علی اکبر: لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۹ هـ ش.
۶. مجلسی، محمدباقر: بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار، تهران، انتشارات اسلامی، بی تا.
۷. مرتضی زبیدی، محمد بن محمد: تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ هـ ق.
۸. مکارم شیرازی، ناصر: مدیریت و فرماندهی در اسلام، قم، نسل جوان، ۱۳۸۹.
۹. موسوی، منصور: امام صادق علیه السلام مرد مبارزه، علم و تشکیلات، بی جا، دفتر آموزش و پژوهش های راهبردی.
۱۰. صراط وایسته به مرکز فرهنگی جهادی عصر ظهور اهواز، ۱۳۹۶.
۱۱. مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان، قالب

تشکل و تشکل غالب (درسنامه تشکل اسلامی).
۱۲. سایت مضمار؛ اخلاق کار تشکیلاتی در سیره شهید بهشتی (ره) ص ۱۲ به نقل از کتاب حزب جمهوری اسلامی شهید بهشتی. ezmar.ir
۱۳. سایت «هر آنچه یک مدیر تضمین کیفیت باید بداند» mrtazmin.ir

نقش افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت‌های جمعی

◆ زهره وظیفه - سطح ۳ حوزه

چکیده

عنوان مقاله نقش فرزند آوری و افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت‌های گروهی جامعه است.

کاهش جمعیت، بحرانی بزرگ است که جامعه‌ی ما را به ویژه در سال‌های آینده تهدید می‌نماید و آثار مخرب آن دامنه‌ی بسیار وسیعی دارد و منجر به از بین رفتن سرمایه‌های اجتماعی می‌شود. با توجه به فرهنگ سازی نادرستی که در سه دهه‌ی اخیر (از سالهای ۷۰-۸۰-۹۰) در زمینه کنترل جمعیت صورت گرفته است، متأسفانه با کاهش یکباره جمعیت روبرو شدیم. ادامه این روند باعث پیری جمعیت و تضعیف فعالیت‌های اجتماعی می‌شود. بدین جهت این پژوهش با هدف فرهنگ سازی در زمینه افزایش جمعیت و فرزندآوری، نقش افزایش جمعیت در

پیشرفت فعالیت‌های گروهی را بررسی می‌کند.

این پژوهش، برگرفته از منابع اسلامی (قرآن و سنت) است. نحوه‌ی جمع‌آوری مطالب کتابخانه‌ای است و تحلیل و توصیف آیات و روایات معصومین علیهم السلام نیز راه‌گشای بسیاری از مطالب بوده است.

پس از آشنایی با اهمیت افزایش جمعیت با توجه به آیات و روایات معصومین علیهم السلام و شناخت آسیب‌های ناشی از کاهش جمعیت در یافتیم که افزایش جمعیت در دو بعد کمی و کیفی، فعالیت‌های گروهی را ارتقاء می‌بخشد در بعد کمی به وسعت و شکوه گروه‌ها می‌افزاید و در بعد کیفی با جوان‌گرایی و افزایش نشاط در گروه و یادگیری غیر مستقیم قوانین گروهی و نهادینه شدن اخلاق گروهی در دوران

آثار مخربی که بر افول قدرت اقتصادی، نظامی و فرهنگی جامعه دارد؛ سایر گروه‌ها و اجتماعات را تضعیف می‌نماید و به مرور زمان باعث کم‌رنگ شدن فعالیت‌های گروهی در خانواده‌ها و جامعه اسلامی می‌شود و فرد گرایی را در جامعه گسترش می‌دهد

در موضوع فرزندآوری و افزایش جمعیت تألیفاتی جسته و گریخته مانند «رساله نکاحیه کاهش جمعیت ضربه‌ای سهمگین بر پیکر مسلمین» نوشته علامه سید حسین حسینی طهرانی وجود دارد. همچنین مقالاتی نیز به این موضوع پرداخته شده است که مقاله «از دیاد نسل از نگاه اسلام» نوشته آقای محمد اسماعیل عبدالمهی و مقاله «آسیب‌های اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان» نوشته آقای علی ملکوتی نیا، از این قبیل است. اما در مسأله نقش افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت‌های جمعی تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است.

این پژوهش دارای بخش‌هایی از قبیل؛ اهمیت افزایش جمعیت در آیات و روایات و آسیب‌شناسی طرح کنترل جمعیت و اهمیت فعالیت گروهی در آیات و روایات است. در بخش آخر به نقش افزایش جمعیت در پیشرفت کار گروهی پرداخته

کودکی و نوجوانی و آشنایی افراد با چالش‌ها و آسیب‌های زندگی جمعی، به پیشرفت فعالیت‌های گروهی می‌انجامد

کلید واژگان: افزایش جمعیت، فرزندآوری، فعالیت گروهی

مقدمه

یکی از بنیادی‌ترین مشکلات جامعه‌ی ما کاهش جمعیت و کمبود نیروی جوان است. چنانچه این مسأله حل نشود کشور اسلامی در سال‌های آینده با بحرانی دردناک مواجه خواهد شد، که آسیب‌های آن دامنه بسیار گسترده‌ای دارد و تمام جنبه‌های زندگی فرد و جامعه را در بر می‌گیرد. زیرا یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت اجرایی نظام اسلامی، داشتن نیروی با پشتکار و جوان است.

با توجه به فرهنگ‌سازی نادرستی که در سه دهه‌ی اخیر (از سال‌های ۷۰-۸۰-۹۰) در زمینه کنترل جمعیت صورت گرفته است، متأسفانه با کاهش یکباره جمعیت روبرو شدیم. ادامه این روند که باعث پیری جمعیت و از دست رفتن بسیاری از سرمایه‌هاست، تأثیرات جبران‌ناپذیری دارد. سیاست کنترل جمعیت، علاوه بر

شده است که این بخش شامل این قسمت ها است: جوان گرایی و افزایش نشاط در گروه، یادگیری غیر مستقیم قوانین و مبانی فعالیت گروهی، نهادینه شدن اخلاق گروهی در کودک، آشنایی افراد با چالش ها و آسیب های زندگی جمعی.

۱- بیان مسأله

جمعیت در لغت فارسی به مردم بسیار که در جایی گردآیند گفته می شود. به افرادی که در یک ایالت، کشور و یا شهر ساکن باشند، نیز جمعیت گفته می شود^۱ افزایش جمعیت به معنای گسترده شدن تعداد افراد و نفرات یک گروه و مجموعه است. از آنجایی که افزایش جمعیت موجب اقتدار و پیشرفت یک جامعه است، آسودگی خاطر و آرامش را نیز در پی دارد. زیرا در سایه آن توان دفاعی و اقتصادی گروه افزوده می شود و نقشه های شوم متجاوزان خنثی می گردد.

در روایات معصومین علیهم السلام هنگام تشویق به افزایش جمعیت، واژه هایی مانند «تناسلوا» استفاده شده است. تناسل در لغت عربی به معنای زاد و ولد است. هنگامی که خانواده ای دارای فرزندان بسیار شوند

واژه تناسل بکار گرفته می شود.^۲

جمعیت یکی از مهم ترین سرمایه های هر کشور و سرزمین است و کاهش آن بزرگترین آسیب و ضربه محسوب می شود. سیاست کنترل جمعیت، علاوه بر آثار مخربی که بر افول قدرت اقتصادی، نظامی و فرهنگی جامعه دارد، سایر گروه ها و اجتماعات را تضعیف می نماید و به مرور زمان باعث کم رنگ شدن فعالیت های گروهی در خانواده ها و جامعه اسلامی می شود. و فرد گرایی را در جامعه گسترش می دهد. بدین جهت در این پژوهش به بررسی جایگاه افزایش جمعیت در تقویت فعالیت های جمعی پرداخته می شود.

۲- اهمیت افزایش جمعیت مومنین با توجه به آیات و

روایات معصومین علیهم السلام
فرزند آوری و افزایش جمعیت از منظر قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام از اهمیت ویژه ای برخوردار است. آیات متعددی در قرآن، فرزند و فرزندآوری را با تعبیری زیبا ستایش نموده اند، که نشانگر اهتمام ویژه دین اسلام به افزایش جمعیت و ازدیاد نسل است.

در اندیشه دینی تشکیل خانواده و تکثیر نسل مهم است و قرآن کریم مسلمانان را به ازدواج و فرزند آوری تشویق می نماید و می فرماید: «وَ أَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَ إِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»^۳ بی همسران خود و غلامان و کنیزان درستکار تان را همسر دهید، اگر تنگدستند، خدا با فضل خود توانگرشان خواهد ساخت، که خدا گشایش دهنده و داناست»^۴

با توجه به اینکه مهمترین کارکرد خانواده فرزندآوری است، وعده الهی به بی نیازی در این آیه، خاص موضوع نکاح به تنهایی نخواهد بود و شامل فرزند آوری و ازدیاد نسل نیز می شود.

همچنین در قرآن کریم فراوانی فرزند جزء امداد های الهی و مواهبی است که خداوند به بندگان خود عطا می کند، در آیات متعددی از قرآن کریم افزودن مال و فرزند موجب کمک به مردم شمرده شده است، از جمله در سوره نوح می فرماید: «وَ يُمِدِّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَ بَنِينَ وَ يُجْعَلُ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يُجْعَلُ لَكُمْ أَنْهَارٌ» و شما را به اموال و پسران یاری کند و برایتان باغها قرار دهد و نهرها پدید آورد»^۵ در این آیه با عبارت «یمددکم

باموال و بنین»، اموال و فرزندان را یاری رساننده انسان معرفی می کند. کلمه امداد به معنی رساندن مدد به دنبال مدد دیگر است و مدد به معنای هر چیزی است که آدمی را در رساندن به هدفش کمک کند و اموال و فرزندان نزدیکترین کمکهای ابتدایی برای رسیدن جامعه انسانی به اهداف خویش است.^۶

همچنین آیات دیگری نیز بر اهمیت بقای نوع انسان تأکید دارند، مانند آیه: «سِوَأُكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَتُوا حَرَّتْكُمْ أَنِّي شِئْتُمْ وَ قَدَّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ؛ زنان شما کشتزار شمایند، هر زمان و هر کجا خواستید به کشتزار خود درآیید و برای خودتان پیش فرستید و از خدا پروا کنید و بدانید که او را دیدار خواهید کرد و مؤمنان را (به این دیدار) مژده ده.»^۷

البته آشکار است که غرض خدای سبحان از بقای نوع بشر در زمین، بقای دین او و ظهور توحید و پرستش اوست و برای این است که جوامع بشری باید باشند تا با تقوای عمومی خود، او را بپرستند همچنان که در آیه دیگری می فرماید:

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ؛ جن و انس را نیافریدم جز برای آنکه مرا پرستند»^۸

در موضوع فرزندآوری و افزایش جمعیت به روایات فراوانی نیز می توان استناد جست که در برخی از آنها به ازدواج و فرزندآوری تشویق شده است. با توجه به این که فرزندآوری از مهمترین کارکردهای تشکیل خانواده دانسته می شود در روایات متعددی دختران و پسرانی را که به سن بلوغ شرعی می رسند، تشویق به ازدواج می کند و نیز می فرماید: «من سرّه ان یلقى الله طاهرًا مطهرًا فلیلقه بزوجه و من ترک التزویج مخافة العیلة فقد أساء الظنّ بالله عزّوجلّ؟ هر کس آرزو دارد پاک و مطهر خدا را دیدار کند پس با داشتن همسر او املاقات کند و هر کس ازدواج را از ترس تنگدست شدن ترک کند بدون تردید به رزاقیت خداوند سبحان بدگمان شده است.»

و در روایات فراوانی به خاطر محبوبیت فرزندآوری، تشویق به ازدواج و تشکیل خانواده شده است در روایتی امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله می

فرمایند: «ما یمنع المؤمن أن یتخذ أهلاً لعلّ الله یرزقه نسیمَةً تنقل الارض بلا إله إلاّ الله»^۱ چه چیزی انسان مؤمن را از این باز می دارد که همسری بگیرد تا شاید خداوند فرزندى برای او روزی کند که زمین را با لا اله الاّ الله آکنده سازد.» در این روایت فرزندآوری یکی از مهم ترین ثمرات تشکیل خانواده معرفی شده است و حاکی از اهمیت افزایش جمعیت و ازدیاد نسل مسلمین، از دیدگاه ائمه معصوم علیهم السلام است.

در حدیث دیگری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده اند: «تزوجوا فانّی مکاثرٌ بکم الامم غدأ فی القیامة حتّی ان السقط»^{۱۱} ازدواج کنید زیرا من در فردای قیامت به فرزونی شما بر امته افتخار می کنم، حتّی به فرزندان سقط شده.» این حدیث بیانگر مباهات رسول اکرم صلی الله علیه و آله به جمعیت و فرزونی مسلمین است. زیرا رسیدن به اهداف عالیّه دین اسلام با کار و تلاش جمع عظیمی از مؤمنین میسر می شود.

همچنین امام علی علیه السلام می فرمایند: «تزوجوا، فانّ رسول الله کثیراً ما یقول: من کان یحبّ أن یتبع سنّتی فلیتزوج

جنسی آن است که مرد به هنگام انزال منی، خود را کنار کشیده و آن را در خارج از رحم بریزد. درباره عزل پرسش کردند و ایشان فرمودند: «ذاک الوأد الخفی؛^{۱۴} عزل کردن زنده به گور کردن و کشتن بچه به صورت پنهان است.»

برای رسیدن به تمدن اسلامی و شکل گیری مدینه فاضله لازم است که جمعیت شیعیان در جهان افزایش یابد و پیروان منجی بشریت سراسر دنیا را به تسخیر در آورند و طعم شیرین حکومت علوی را به مردم دنیا بچشانند. بدین جهت در دعای ندبه می خوانیم: «أَتَرَانَا نَحْفُ بِكَ وَ أَنْتَ تَأُمُّ الْمَلَأَ، وَ قَدْ مَلَأْتَ الْأَرْضَ عَدْلًا؟ وَ أَذَقْتَ أَعْدَاءَكَ هَوَانًا وَ عِقَابًا؟^{۱۵} آیا خواهیم دید که ما به گرد تو حلقه زده و تو با سپاه تمام روی زمین را پر از عدل و داد کرده باشی؟ و دشمنانت را کیفر خواری و عقاب بچشانی»، که اگر ازدیاد نسل و تربیت نسل مهدوی در جامعه ما محور نباشد، در زمان ظهور، افرادی برای حلقه زدن و گرد آمدن اطراف امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف وجود نخواهد داشت.

۳- آسیب های طرح کنترل

فَانَّ مِنْ سُنَّتِي التَّزْوِيجَ وَ اطْلُبُوا الْوَلَدَ فَانِّي أَكْثَرُ بِكُمْ الْأَمَمَ غَدًا!^{۱۶} ازدواج کنید زیرا پیامبر بارها فرمود: کسی که دوست دارد از سنت من پیروی کند باید ازدواج کند، همانا ازدواج جزء سنت من است و در طلب فرزند باشید، زیرا من در فردای قیامت به فزونی جمعیت شما بر امتها افتخار می کنم». واژه «اطلبوا الولد» محبوبیت افزایش فرزند را در برمی گیرد، علاوه بر آن علتی که در ذیل روایت بیان شده نیز بر مطلوبیت ازدیاد نسل دلالت دارد.

بنابراین از دیدگاه اسلام افزایش جمعیت امری پسندیده است و نسبت به آن ترغیب فراوانی شده است و از منظر دینی فرزند گلی از گلهای بهشت است همچنان که امام صادق علیه السلام فرمودند: «إِنَّ الْوَلَدَ الصَّالِحَ رِيحَانَةٌ مِنْ رِيَاحِينِ الْجَنَّةِ»^{۱۷} فرزند شایسته، گلی از گل های بهشت است». علاوه بر روایات فوق، احادیثی که «عزل» را ناپسند می شمارند نیز می تواند نشانگر مطلوبیت افزایش جمعیت و ناپسند بودن کنترل جمعیت از منظر دین باشند «عزل» در لغت به معنی بازداشتن و کنار گذاشتن است و در مورد آمیزش

جمعیت

یکی از بنیادی ترین مشکلات جامعه ما کاهش جمعیت و کمبود نیروی جوان است و چنانچه این مسأله حل نشود کشور اسلامی در سالهای آینده با بحرانی دردناک مواجه خواهد شد و از آنجایی که آسیب های آن دامنه ی بسیار گسترده ای دارد تمام جنبه های زندگی فرد و جامعه را در بر می گیرد. یکی از مهم ترین مؤلفه های قدرت اجرایی نظام اسلامی، داشتن نیروی با پشتکار و جوان است.

کنترل جمعیت و کاهش فرزندآوری، سیاستی استعماری است که از سوی اندیشمندان دولت های غربی طراحی شده است و کشورهای جهان سوم، بویژه ایران، مرکز اجرای این طرح هستند. با وجود مغایرت این طرح با آموزه های دین اسلام، این طرح در ایران اجرا گردیده است و در سه دهه اخیر منجر به کاهش جمعیت شده است.

نکته حائز اهمیت در خصوص کاهش جمعیت، برنامه ای است که سیاست مداران آمریکایی و اروپایی برای مقابله با جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته اند. با توجه

به سیاسی بودن این حربه ی استعماری، لازم است که با پیامد های این طرح آشنا شویم تا با حل این معضل بزرگ، جامعه اسلامی از بحران جمعیت نجات یابد. از این رو آسیب های ناشی از کاهش جمعیت را در دو بعد خانوادگی و اجتماعی بررسی نموده ایم:

الف) آسیب های کنترل جمعیت در بعد خانواده

دامنه ی آسیب های کاهش جمعیت و کاهش نسل بسیار گسترده و عمیق است و تمام ابعاد و لایه های زندگی فرد و جامعه را در بر می گیرد. اما مهم ترین خلل را در خانواده بر جا می گذارد و منجر به تضعیف آن می شود. نگرش رفاه طلبی و لذت جویی یکی از مواردی است که نویسندگان غربی هم، در نظام خانواده های تک فرزند آن را قبول کرده اند.

فرزندان در چنین خانواده هایی با مفاهیم ارزشی اخلاقی نظیر قناعت، ایثار، گذشت، کمک به هم نوعان، صبر، شکیبایی، تحمل، مدارا و... بیگانه خواهند بود. از سوی دیگر به دلیل اصالت رفاه و لذت، والدین،

رسد که درمانش دشوار می‌گردد درباره زن نیز موجب پیدایش بیماری در رحم به نام غده فیبروم و سرطان رحم می‌شود.^{۱۶}

ب) آسیب‌های کنترل جمعیت در بعد اجتماعی

کاهش جمعیت آسیب‌های فراوانی به جامعه وارد می‌نماید و منجر به از بین رفتن بسیاری از فضایل اخلاقی در اجتماع می‌شود و روحیه‌ی تعاون و همکاری در فعالیت‌های گروهی را کم‌رنگ می‌کند.

تعاملات اجتماعی افراد ضعیف می‌شود زیرا همکاری و همیاری خانوادگی را از ابتدای کودکی تجربه ننموده‌اند و از این جهت جامعه با مشکلات فراوانی در زمینه تعاملات افراد با یکدیگر مواجه می‌شود.

یکی دیگر از چالش‌های اجتماعی کنترل جمعیت، محدود شدن ازدواج‌ها و کشاندن بی‌رویه زنان به صحنه اجتماع و فعالیت‌های اقتصادی و تضعیف بنیاد خانواده است. در حقیقت بیان مسئله رشد فکری زن و بالا بردن سطح آگاهی وی از سوی کشورهای غربی به عنوان وسیله‌ای برای کاهش سطح رشد جمعیت در کشورهای اسلامی استفاده می‌شود در نتیجه این

فرزند بیشتر را مزاحم تلقی می‌کنند. تک‌فرزندی یکی از عوامل گرایش خانواده‌ها به تنهایی است و نیاز به همبازی که در فطرت کودک وجود دارد را به فراموشی می‌سپارد و باعث تضعیف شبکه‌های خانوادگی مانند خواهر، برادر، خاله، عمه و... می‌شود و به تدریج افراد طبق الگوهای غربی خلاً احساسی خویش را با حیوانات پر می‌کنند.

کنترل جمعیت آسیب‌های جسمی فراوانی را نیز به همراه دارد خوردن دارو برای جلوگیری رحم از پذیرش نطفه و آبستن نشدن زنان که امروزه به صورت قرص متداول و معمول شده است، ضررهای مزاجی شدیدی دارد و موجب کسالت اعصاب و گاهی موجب جنون و دیوانگی می‌شود علاوه بر این، کسالت قلب و سرطان رحم و اختلال جریان خون و به هم خوردن سیر طبیعی و عمل طبیعی غدد و ترشحات زاید را به دنبال می‌آورد یکی دیگر از کم‌خطرترین روش‌هایی که توسط پزشکان برای جلوگیری از بارداری توصیه می‌شود، عزل است. عزل‌ضریه‌ایی را بر مرد و زن وارد می‌کند درباره مرد موجب کسالت اعصاب می‌شود و در اثر تکرار به حدی می‌

سیاست، زنان مسلمان چیزی از نوع آزادی زن غربی به دست می آورند که به بازار کار روی می آورند و منادی جدا شدن از ارزش های اجتماعی خویش می شوند تا بدین وسیله زن همراه با تمدن غربی در مسیر بی دینی پیش برود و الگوهای غربی را برای خود بپذیرد بدین صورت که بچه دار شدن با آزادی، استقلال و تحقق هویتشان در تضاد است. کشورهای غربی تلاش می کنند زنان را متقاعد کنند که زایمان، زیبایی و سلامتی زن را به خطر می اندازد.^{۱۷}

ج) آسیب های کنترل جمعیت در بعد نظامی و سیاسی

نیروی جوان و جمعیت فراوان، یکی از شاخصه های اقتدار نظامی و دفاعی است. از جمله فرصت های مهم ناشی از جمعیت کشور، توانمندی و اقتدار نظامی و سیاسی کشور در سطح بین الملل است. بدون شک، کشوری که دارای جمعیت بیشتر و جوان تری است می تواند دارای ارتش و قدرت نظامی با نفوذ تری نیز باشد. در دوران هشت سال دفاع مقدس، حضور جوانان در جبهه های نبرد عامل پیروزی و سرفرازی ایران اسلامی بوده است. قطعاً کشوری که

دارای جمعیت اندک و یا سالخورده باشد، توان رویارویی مقتدرانه در برابر تجاوز بیگانگان را نخواهد داشت.

امام سجاده علیه السلام در دعای بیست و هفتم صحیفه سجادیه ضمن دعا کردن برای تقویت اسلام و تضعیف کفار، کم شدن عدد کافران و قطع شدن نسل آنها را از خداوند درخواست نموده است: «اللهم عقم ارحام نساءهم و یئس اصلاب رجالهم، و أقطع نسل دوابهم و أنهمهم ... اللهم و قو بذلک اهل الإسلام»^{۱۸} بارخدا یا زناشان را از بارداری عقیم کن و صلب مردانشان را خشک فرما و نسل چهارپایان و گاو و گوسفندشان را بگسل. به آسمانشان اجازه باریدن و به زمینشان اذن روییدن مده.» با توجه به دعای مذکور، بی شک تقویت جبهه حق ارزش خود را امروزه نشان می دهد و اهمیت بسیار بالایی افزایش جمعیت مسلمانان را متذکر می شود

از جمله آیات کلیدی برای تقویت نیروی انسانی و نظامی در همه ابعاد آیه: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ؛ و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان، هر چه در توان دارید از نیرو و از اسبان سواری بسیج کنید»^{۱۹}

نداشته است و این نشان می دهد که چه اندازه مفهوم قوه در آیه فوق وسیع است.^{۲۰} پس می توان گفت که داشتن جمعیت، یکی از مصادیق این آیه در مقیاس وسیع است.

یکی دیگر از آیاتی که برای تقویت حکومت اسلامی ست. آیه: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ و خداوند هرگز بر (زیان) مومنان، راه و تسلطی برای کافران قرار نداده است.»^{۲۱} این آیه عمومیت داشته و هر نوع تضعیف جامعه اسلامی را رد می کند.^{۲۲} و اگر کاهش جمعیت باعث تضعیف جامعه اسلامی شود و دشمنان این نظام و انقلاب از این جریان خوشحال شوند دامنه این آیه، بحث ما را خواهد گرفت.

**۴ - اهمیت فعالیت گروهی
باتوجه به آیات قرآن کریم
و روایات معصومین علیه السلام**

انسان در طبع خود از روحیه مدنی و اجتماعی برخوردار است و زندگی انفرادی برای او بسیار دشوار است. بنابراین توجه به کار جمعی و زندگی گروهی از امور تفکیک ناپذیر حیات آدمی به شمار می رود. قرآن

است. در تفسیر نمونه مصداق قوه، اعم از قوه مادی و معنوی معرفی شده است، از نیروی انسانی تا تجهیزات، حتی در جزئی ترین تقویت، مثل خضاب کشیدن محاسن را شامل می شود، پس می تواند گفته شود که داشتن جمعیت کافی در یک جامعه منتظر، از مصادیق قوه در برابر دشمنان است.

کلمه «قوه» کلمه کوچک و پر معنایی است، نه تنها وسائل جنگی و سلاح های مدرن هر عصری را در بر می گیرد، بلکه تمام نیروها و قدرت هایی را که به نوعی از انواع در پیروزی بر دشمن اثر دارد شامل می شود، اعم از نیروهای مادی و معنوی. جالب این است که در روایات اسلامی برای کلمه «قوه» تفسیرهای گوناگونی شده که از وسعت مفهوم این کلمه حکایت می کند، مثل این که منظور از قوه؛ تیر، هر گونه اسلحه، شمشیر و سپر و حتی در روایتی دیگر می خوانیم: «منه الخضاب السواد»، یکی از مصداق های قوه در آیه، موهای سفید را به وسیله رنگ، سیاه کردن است. یعنی اسلام حتی رنگ موهار را که به سرباز بزرگ سال چهره جوان تری می دهد تا دشمن مرعوب گردد از نظر دور

کریم و معصومین علیهم السلام به تلاش های جمعی توصیه فراوان نموده اند و به فعالیت های اقتصادی، معنوی و علمی گروهی تأکید نموده اند.

اتحاد و انسجام در میان ملت ها یک امر عقلانی است و یکی از نیازهای جامعه برای ادامه حیات است که اسلام نیز به آن توجه نموده است. قرآن کریم نیز دعوت به یکپارچگی می کند و می فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ و همگی به ریسمان الهی (هرگونه وسیله وحدت) چنگ بزنید و پراکنده نشوید»^{۳۳} درباره اهمیت و برکت کار گروهی حتی در بحث دعا و استجاب آن نیز سفارش شده است و در روایات به دعای دسته جمعی اهمیت داده شده است و این شیوه را برای آورده شدن دعا مناسب تر دانسته اند. به این جهت امام صادق علیه السلام فرمودند: «کان ابی علیه السلام اذا احزنه امرٌ جمع النساء و الصبیان ثم دعا و امنوا؛^{۳۴} هر گاه پیش آمدی پدرم را غمناک می کرد زنان و کودکان را جمع می کرد سپس دعا می کرد و آنها آمین می گفتند»

عبادت نیز به صورت تنهایی ممکن

است اما در بسیاری از موارد می بینیم که در روایات به عبادت گروهی توصیه شده است و ثواب آن را چندین برابر ذکر نموده اند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «صلاة الجماعة افضل من صلاة الفرد بخمس و عشرين درجة»^{۳۵} فضیلت نماز جماعت بیست و پنج برابر نماز فردی است.»

از جمله ثمرات کار گروهی فراهم شدن زمینه اصلاح جامعه و افراد است و یکی از جنبه هایی که خلاوند بر کار گروهی و جمعی تأکید ورزیده است امر به معروف و نهی از منکر برای اصلاح جامعه است. اگر گروه دارای انسجام و هماهنگی باشد قطعاً تأثیر امر به معروف و نهی از منکر بیشتر خواهد شد.

قرآن کریم گروهی که در آن امر به معروف و نهی از منکر صورت گیرد را یک امت می داند و می فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ؛ [برای رسیدن به وحدت] باید از میان شما، گروهی مردم را به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی باز دارند و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنان همان

رستگارانند»^{۲۶}

اهداف و آرمانهای جمعی با سرعت بالاتری
پیموده می شوند

اکنون به بررسی چگونگی تاثیر افزایش
جمعیت و فرزند آوری در پیشرفت فعالیت
های گروهی می پردازیم:

الف) ارتقاء شکوه و کمیت گروه

به میزانی که گروه از تعداد نفرات
بالاتری برخوردار باشد، قوت و شکوه
بالاتری دارد. افزایش جمعیت در جامعه به
رونق گروه‌ها و تشکل‌های اجتماعی
می‌افزاید و شکوه و عظمت گروه را در پی
دارد. هر جامعه و گروهی که نیروی کار
بیشتری دارا باشد، به سرعت در زمینه تولید
علم، صنعت و امنیت به مرحله خود کفایی
می‌رسد حتی گروه‌های خانوادگی نیز در
صورتی که بزرگ و پر جمعیت باشند قوی
تر و غیر قابل نفوذتر خواهند بود.

در گذشته که خانواده‌های سنتی تعداد
فرزندان بیشتری داشتند، پایه‌های نظام
خانواده محکم‌تر بود و افراد خانواده مانند
بازوان قدرتمندی بودند که اقتصاد خانواده
را تأمین می‌نمودند و از یکدیگر در مقابل نا
ملایمات محافظت می‌نمودند. سایر گروه

در روایات متعدد دیگری نیز به کار
جمعی و حضور در جمع توصیه شده
است «... ما تکرهون فی الجماعة خیرُ
مما تحبون فی فرقه، فی الجماعة رحمةٌ
و فی الفرقة عذابٌ»^{۲۷} مشکلات ناشی از
کار جمعی که مورد پسند شما نیست،
بهتر است از آنچه که در کار انفرادی می
پسندید، چرا که در کار جمعی رحمت و در
کار انفرادی عذاب است.»

۵- نقش افزایش جمعیت در پیشرفت فعالیت‌های گروهی

افزایش جمعیت هر جامعه‌ای نقش
بسزایی در پیشرفت و بالندگی آن دارد. گروه
ها و تشکل‌های اجتماعی رونق می‌یابد
و کشور دارای اقتدار نظامی و سیاسی می
شود. رمز موفقیت و پیروزی هر جامعه‌ای
در گرو همت مجاهدانه جوانان و برومندان
آن سرزمین است.

در هر گروهی عناصر جوان و با نشاط،
یکی از شاخصه‌های درخشش و پیروزی
است. جامعه‌ای که از جمعیت مناسب
برخوردار باشد، فعالیت‌های گروهی و
جمعی آن نظام مند و منسجم می‌باشند و

های اجتماعی نیز در صورتی که از لحاظ تعداد نفرات وسعت یابند موفق تر هستند و با تلاش و کوشش جمعی به خواسته ها و اهداف گروهی دست می یابند.

در مجموع کشور و جامعه ای که تعداد گروه های خانوادگی و اجتماعی آن بالاتر و پرجمعیت تر باشد از توان نظامی، صنعتی و سیاسی قابل توجهی برخوردار است. بدین جهت در ادعیه معصومین علیهم السلام افزایش نفرات جبهه حق از خداوند خواسته شده است و از زیادی دشمن به خدا پناه برده شده است. امام سجاد علیه السلام که طلایه دار مبارزه با جنگ نرم هستند ضمن دعا و مناجات با خداوند می فرمایند: «اللهم إنا نشكو إليك غيبه نبينا .. و كثرة عدونا و قلة عددنا»^{۲۸} بارالها ما به درگاه تو شکایت می کنیم از فقدان پیغمبرت و از غیبت امام ما و بسیاری دشمن ما و کمی عدد ما و...»

از دیدگاه ایشان کاهش جمعیت عامل غربت و انزوای اسلام و مومنین است. زیرا امام و رهبر شیعیان بدون یاور می شود و دشمنان بر جامعه اسلامی سلطه می یابند و مدیریت جامعه به دست افراد ناشایست

می افتد و در نتیجه از شکوه و اقتدار جامعه اسلامی کاسته می شود بدین جهت افزایش جمعیت مومنین یکی از اهداف دین اسلام است.

ب) جوان گرایی و افزایش نشاط در گروه

فرزند آوری و رشد جمعیت علاوه بر تأثیری که در شکوه و کمیت گروه دارد کیفیت و بازدهی جمعی را نیز ارتقاء می بخشد. زیرا موجب به وجود آمدن نسلی جوان و دارای انگیزه می شود. انگیزه مهم ترین عامل حرکت جمعی است و روح عمل و فعالیت است زیرا به وسیله انگیزه، نشاط و سرور در کار ایجاد می شود. چنانچه مجموعه ای از انگیزه های قوی برخوردار باشند موفقیت و سربلندی می شوند و اجرای سیاست ها و برنامه های گروهی به آسانی انجام می شود. از این رو جامعه ای که دچار کاهش جمعیت شود، دارای ظرفیت های سالخورده و مسن می باشند و پیری جمعیت عامل رکود و ضعف هر گروه و سازمانی می شود زیرا نشاط و انگیزه کاری در جوان بیشتر است، بدین جهت میزان بازدهی در گروه های

جوان در مقایسه با گروه های سالخورده چند برابر است.

کاهش جمعیت موجب افول قدرت گروه های اجتماعی و خانوادگی می شود و کشور و جامعه اسلامی را تضعیف می کند بدین جهت مقام معظم رهبری حفظه الله در پیام به جوانان و ملت ایران، اشاره دارند:

«نیروی جوان دهه ۶۰ یک ظرفیت برای انقلاب اسلامی بوده است. مهم ترین ظرفیت امیدبخش کشور، نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی است. جمعیت جوان زیر ۴۰ سال که بخش مهمی از آن نتیجه ی موج جمعیتی ایجاد شده در دهه ی ۶۰ است، فرصت ارزش مندی برای کشور است. ۳۶ میلیون نفر در سنین میانه ی ۱۵ و ۴۰ سالگی.»^{۲۹}

از دیدگاه ایشان دلیل موفقیت انقلاب اسلامی در دهه شصت، وجود جوانان پویا و با ایمان بوده است و این موفقیت زمانی استمرار می یابد که این سرمایه ی سترگ در سال های آتی حفظ شود و مسأله جمعیت دچار افت نشود. همچنین نیروی جوان سرمایه ای بزرگ محسوب می شود زیرا به وسیله آن اقتصاد و دارایی کشور پویا

می گردد. کشوری که جمعیت سالخورده، غالب آن را تشکیل دهند؛ توسعه ای در هیچ زمینه ای نخواهد داشت و این کشور در مسائل دفاعی و پیشگیری از بحران، تولیدات کشاورزی و صنعتی دچار مشکل می شود

بدین جهت قرآن کریم نیز می فرماید: «الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا... مال و فرزندان زیور و زینت زندگی دنیا است...»^{۳۰} طبق فرموده ی قرآن کریم ثروت و جمعیت زینت زندگی بشریت است زیرا در سایه این دو جامعه دارای شکوه و عظمت می شود و در ابعاد دفاعی و تولیدی پیشرفت می کند. مال و فرزند زندگی جمعی را زینت می بخشند و در صورت کاهش جمعیت، اقتدار و صلابت جامعه متزلزل می شود و سرمایه های اجتماعی و گروهی نابود می شوند

ج. یادگیری غیر مستقیم مبانی و قوانین گروهی

انسان ها به صورت فطری، نیازمند تعامل و برقراری ارتباط با یکدیگر هستند و به دلیل نیازهای متفاوتی که دارند، زندگی گروهی و اجتماعی برای ایشان

امری اجتناب ناپذیر است. در دوران کودکی این نیاز به وسیله بازی با همسالان تأمین می شود. بازی، مهارت های زندگی را غیر مستقیم به کودک آموزش می دهد و منجر به رشد ذهنی، جسمی و اجتماعی کودک می شود. امام موسی بن جعفر علیه السلام می فرماید: «یَسْتَحَبُّ عَرَامَةُ الْغُلَامِ فِي صَغَرِهِ لِيَكُونَ حَلِيمًا فِي كِبَرِهِ»^{۳۱} شایسته است، کودک به هنگام خردسالی، بازیگوش و پرتلاطم و متمرد باشد تا در بزرگ سالی، صبور و شکیبیا گردد.» بدین جهت بازی کودک حلم و بردباری او را هنگام سختی های اجتماعی در بزرگسالی افزایش می دهد.

همبازی در نوع رفتار کودکان نقش بسزایی دارد و کودکان به شدت از همبازی خویش الگو برداری می کنند علاوه بر این نحوه کمک کردن، همدردی و درک احساسات دیگران را به کودک می آموزد و تعامل با همبازی به آرامی زمینه اجتماعی شدن کودک را فراهم می کند.

کاهش جمعیت علاوه بر اینکه تنهایی و انزوا را برای بزرگسالان در پی دارد، کودکان را نیز از نعمت همبازی محروم می سازد، در نتیجه فعالیت های گروهی در خانواده

و جامعه رو به زوال می رود و پدیده تک فرزندی موجب کم رنگ شدن روابط اجتماعی افراد می شود. زیرا افراد از کودکی با زندگی انفرادی خو گرفته اند و با قوانین و ضوابط فعالیت های جمعی سازگار نیستند و آشنایی با آن ندارند و بتدریج از میل و رغبت افراد به پیوستن در گروه ها و سازمان های اجتماعی کاسته می شود.

در تعالیم اسلامی به قرار گرفتن در اجتماع تشویق شده است. در سیره معصومین علیهم السلام نیز بازی گروهی و تعامل کودک با سایر کودکان اهمیت داده شده است. در روایتی آمده است: «عَنْ يَعْلَى الْعَامِرِيِّ أَنَّهُ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى طَعَامِ دُعَى إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ بِحَسِينِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَلْعَبُ مَعَ الصَّبِيَّانِ فَاسْتَقْتَبَلَ النَّبِيُّ أَمَامَ الْقَوْمِ ثُمَّ بَسَطَ فَطْفَرَ الصَّبِيِّ»^{۳۲} مردی به نام یعلی عامری از محضر رسول اکرم خارج شد تا به ضیافتی که دعوت شده بود، برود ناگهان امام حسین علیه السلام را دید که با کودکان مشغول بازی است. طولی نکشید که رسول اکرم صلی الله علیه و آله به همراه اصحاب خود از منزل خارج شدند. وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله حسین علیه السلام را دید از اصحاب جدا شد و در حالیکه

آرمان های جمعی، همراه دیگران باشند

د- نهادینه شدن اخلاق گروهی در افراد

اخلاق پایه و زیر بنای زندگی انسان است هدف از رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کامل نمودن اخلاق بشریت است. همچنان که ایشان می فرمایند: «بعثت لاتمم مکارم الاخلاق؛^{۳۳} همانا من برای احیای مکارم اخلاق و نیکی های اخلاقی مبعوث شده ام» و با توجه به اهمیت زندگی جمعی، اخلاق گروهی از جایگاه حساس تری برخوردار است و آیات و روایات فراوانی در مورد روابط افراد جامعه با یکدیگر بیان شده است. دین اسلام افراد جامعه اسلامی را برادر یکدیگر می داند و آداب فراوانی در تعاملات بین آن ها بیان شده است. قرآن کریم افراد جامعه را دعوت به همکاری و همیاری در کارهای نیک می نماید و می فرماید: «تعاونوا علی البرِّ والتقوی؛ در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری نمائید»^{۳۴} و از این طریق اخلاق جمعی را به سوی نیکی ها سوق می دهد برای تعالی و رشد اخلاق جمعی، رعایت

به سوی فرزندش قدم بر می داشت و دستانش را گشود تا او را در آغوش بگیرد». طبق روایت فوق، تعامل گروهی یکی از امور شایسته و ضروری برای بزگسالان و خردسالان است. رسول اکرم صلی الله علیه و آله در میان اصحاب قرار داشتند و در خلال روابط جمعی به امور جامعه و مسلمین رسیدگی می نمودند. و در این حین، فرزند دلبند شان امام حسین علیه السلام نیز مشغول بازی گروهی با همسالان است و رسول اکرم صلی الله علیه و آله با دیدن ایشان در جمع کودکان خرسند می شوند و او را در آغوش می گیرند این روایت حاکی از مطلوب بودن بازی گروهی برای کودکان است .

افزایش جمعیت و فرزند آوری، تعاملات اجتماعی افراد را گسترش می دهد و با رونق گروه ها و سازمان ها، برخورد های اجتماعی را بهبود می بخشد. زیرا از ابتدای تولد افراد در جمع اعضای خانواده و هم سالان قرار می گیرند و روحیات جمعی ایشان پرورش می یابد و از کودکی با زندگی گروهی سازگار شده اند و در نتیجه اصول و مبانی آن را به راحتی پذیرفته اند و به آسانی می توانند در جهت رسیدن به

نکات ظریفی از قبیل استفاده از «زبان بدن» نیز توصیه شده است. همچنان که امام باقر علیه السلام می فرماید: «تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِهِ أَحْيَاهُ حَسَنَةً»^{۳۵} خنده مرد به صورت برادرش حسنه است». در این روایت استفاده از اعضای چهره جهت ایجاد لبخند به برادران دینی، نیکی و حسنه به شمار می آید. حسن خلق و خوشرویی با افراد گروه و همکاران موجب افزایش همبستگی و تقویت گروه می شود. به این دلیل در روایات تأکید بسیاری به این مطلب شده است.

جمعیت و فرزند آوری یکی از زمینه های رشد اخلاق جمعی است. زیرا افراد از کودکی در گروه های همسالان و اعضای خانواده نحوه ی تعامل با افراد گروه را می آموزند و در بزرگسالی نیز به دلیل برخورد با افراد متعدد، فضایل اجتماعی از قبیل ایثار، بخشش، رفق و مدارا را ... تجربه می کنند. مجاهدت و تمرین کسب اخلاق گروهی در ارتباط با سایرین امکان پذیر است و محیط خانواده و روابط بین کودکان با یکدیگر، فضایی مناسب جهت رشد و بالندگی این فضایل است.

کاهش جمعیت منجر به کاهش سطح

کیفی برخورد های اجتماعی می شود زیرا فقدان صبر و شکیبایی اجتماعی در این جوامع به چشم می خورد. صبر از مفاهیمی است که با ممارست و مجاهدت کسب می شود و همسالان و همبازی های دوران کودکی بهترین یاور برای تمرین صبوری در مقابل ناملایمات و مسائل اجتماعی هستند. اما تک فرزندی مانع بروز و شکوفایی این استعداد ها می شود. زیرا در این صورت، بستر شکوفایی این صفات مهیا نیست. انزوا و تنهایی در این افراد منجر به بر جسته شدن خود محوری می شود و تحمل افراد در مواجهه با موانع و مشکلات کاهش می یابد.

فرزند آوری و افزایش جمعیت فضائل اخلاقی از قبیل صبر و حلم و ایثار و تعاون و ... را در جامعه به وجود می آورد. با افزایش نفرت گروه، کودکان و نوجوانان، ضمن آشنایی با روحيات و شخصیت های متنوع آشنا می شوند و مهارت برقراری ارتباط با آن هارا کسب می نمایند. این نکته را نیز می آموزند که باید برای خواسته ها و نیاز های دیگران احترام قائل شوند و در خلال این تعاملات صفات پسندیده اخلاقی در افراد گسترده و نهادینه می شود و در می یابند که

مشکلات و بحران های گروهی چگونه برخورد کنند. همچنانکه رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرزندان خویش امام حسن و امام حسین علیهما السلام را تشویق به انجام مسابقات گروهی مانند کشتی می نمودند امام صادق علیه السلام می فرمایند: «دَخَلَ النَّبِيُّ ذَاتَ لَيْلَةٍ بَيْتَ فَاطِمَةَ وَمَعَهُ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَوْمًا فَاصْطَرِعَا، فَقَامَا لِيَصْطَرِعَا»^{۳۶} پیامبر صلی الله علیه و آله شبی به خانه فاطمه رفت و حسن و حسین علیهما السلام با او بودند. پیامبر صلی الله علیه و آله به آن دو فرمود: برخیزید و کشتی بگیرید. آن دو بزرگوار برخاستند و کشتی گرفتند»

این روایت نشانگر اهمیت همبازی و بازی گروهی از دیدگاه رسول اکرم صلی الله علیه و آله است. افزایش جمعیت و فرزند آوری فعالیت های گروهی و جمعی را ارتقاء می بخشد. آشنایی با انواع چالش ها و آسیب های گروهی در دوران کودکی موجب کاهش اضطراب و تزلزل افراد می شود و موفقیت اجتماعی افراد را در آینده تضمین می نماید.

نتیجه گیری

برای پذیرفته شدن در گروه باید ویژگی هایی مانند انصاف، راستگویی و درستکاری را رعایت کند.

ه- آشنایی افراد با چالش ها و آسیب های زندگی جمعی

زندگی جمعی و گروهی آسیب ها و چالش های فراوانی دارد که مدیریت و حل این چالش ها برای برخی افراد دشوار است. این آسیب ها گاه به وسیله هنجار شکنی افراد جامعه به وجود می آید و گاه رخ دادهای اجتماعی منجر به چالشی می شود.

افزایش جمعیت و فرزند آوری باعث می شود که افراد در کودکی و نوجوانی نمونه تنزل یافته این چالش ها را در ارتباط با همسالان تجربه کنند و نحوه حل این بحران ها را بیاموزند. در بازی کودکان با یکدیگر دعوا می کنند و ضمن این کشمکش ها می آموزند که چگونه با سایرین رفتار کنند و مهارت هایی مانند؛ حل مسأله، نظرسنجی از دیگران و تصمیم گیری و... را کسب می نماید و اعتماد به نفس افراد افزایش می یابد. کودکان در بازی با همسالان می آموزند که با

- در قرآن کریم فراوانی فرزند جزء امداد های الهی و مواهبی است که خداوند به بندگان خود عطا می کند.

- افزایش جمعیت باعث رونق گروه های خانوادگی و آماده سازی افراد برای شرکت در گروه های اجتماعی، فرهنگی و اجتماعی می شود.

- فرزند آوری و رشد جمعیت علاوه بر تأثیری که در شکوه و کمیت گروه دارد کیفیت و بازدهی جمعی را نیز ارتقاء می بخشد زیرا موجب به وجود آمدن نسلی جوان و دارای انگیزه می شود.

- افزایش جمعیت و فرزند آوری، تعاملات اجتماعی افراد را گسترش می دهد و با رونق گروه ها و سازمان ها، برخورد های اجتماعی را بهبود می بخشد.

- فرزند آوری و افزایش جمعیت فضائل اخلاقی از قبیل صبر و حلم و ایثار و تعاون و... را در جامعه به وجود می آورد.

- آشنایی با انواع چالش ها و آسیب های گروهی در دوران کودکی موجب کاهش اضطراب و افزایش مسئولیت پذیری افراد

می شود

پی نوشت ها

۱. علی اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۴، ص ۴۴، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، تهران، ۱۳۴۱ ش
۲. ابن منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، ج ۱، ص ۶۶۰، نشر دارالصادر، بیروت، ۱۴۱۴ ق
۳. نور، آیه ۳۳
۴. فولادوند، محمد مهدی، ترجمه قرآن کریم، ج ۱، ص ۲۵۴، نشر دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی
۵. نوح، آیه ۱۲ فولادوند، ج ۱، ص ۵۷۱
۶. طباطبایی، محمد حسین، ترجمه المیزان، ترجمه موسوی؛ محمد باقر، جلد ۲۰، ص ۴۵، نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ ش
۷. بقره، آیه ۲۲۳ فولادوند، ج ۱، ص ۳۵
۸. ذاریات، آیه ۵۶ فولادوند، ج ۱، ص ۵۳۳
۹. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، غفاری؛ علی اکبر، ج ۳، ص ۳۸۵، نشر جامعه مدرسین قم، ۱۴۱۳ ق
۱۰. همان، ج ۳، ص ۳۸۲
۱۱. طوسی؛ محمد بن حسن، امالی، نص، ص ۲۲۷، دارالثقافه، قم، ۱۴۱۴ ق
۱۲. بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث شیعه، ج ۲۵، ص ۸۰، نشر فرهنگ سبز، تهران، ۱۳۸۶ ش
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب، لکافی، غفاری؛ علی اکبر، ج ۳، ص ۳، دارالکتب الاسلامیه

تهران، ۱۴۰۷ق

۱۴. علم الهدی، علی بن الحسین، امالی مرتضی، ج ۲، ص ۲۸۲، دارالفکر العربی، قاهره، ۱۹۹۸ق

۱۵. مجلسی، محمد باقر، زاد المعاد؛ مفتاح الجنان، اعلمی، علاء الدین، ص ۳۰۸، موسسه الأعلمی مطبوعات، بیروت، ۱۴۲۳ق

۱۶. حسینی طهرانی، سید حسین، رساله نکاحیه؛ کاهش جمعیت ضربه ای سهمگین بر پیکر مسلمین، ص ۴۱-۴۲، نشر علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۷۳ق

۱۷. همان، ص ۸۹

۱۸. علی بن حسین علیه السلام، صحیفه سجادیه، ص ۱۲۸، نشر دارالهادی، قم، ۱۳۷۶ش

۱۹. انفال آیه ۶۰، فولادوند، ج ۱، ص ۱۸۴

۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۷،

۲۲۲ دارالکتب الإسلامیه، تهران، ۱۳۷۱ق

۲۱. نساء: ۱۴۱، فولادوند، ج ۱، ص ۱۰۱

۲۲. مکارم شیرازی، ناصر، ج ۴، ص ۱۷۶

۲۳. آل عمران، آیه ۱۰۳، فولادوند، ج ۱، ص ۶۲

۲۴. حسن بن فضل طبرسی، مکارم الأخلاق،

ص ۲۷۴، نشر شریف الرضی، قم، ۱۳۷۰ش

۲۴. محمد بن حسن شیخ حر عاملی، وسائل

الشیعه، ج ۸، ص ۲۸۹، موسسه آل البيت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۹ق

۲۶. آل عمران، آیه ۱۰۴، فولادوند، ج ۱، ص ۶۲

۲۷. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه فی

معرفه الائمه، ج ۱، ص ۵۴۰، رسولی محلاتی، سید

هاشم، نشر بنی هاشم، تبریز، ۱۳۸۱

۲۸. هاشمی خوئی، میرزا حبیب الله، منهاج

البراعه فی شرح نهج البلاغه، ترجمه حسن زاده عاملی؛ حسن، کمره ای، محمد باقر، ج ۱۸، ص ۱۶۹، مکتبه الإسلامیه، تهران

۲۹. www.khamenei.ir بیانییه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲

۳۰. کشف، آیه ۴۶، فولادوند، ج ۱، ص ۲۹۹

۳۱. کافی، ج ۱۱، ص ۴۵۳

۳۲. جامع احادیث شیعه، ج ۲۶، ص ۸۶۶

۳۳. حسین بن محمد تقی نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۱، ص ۱۸۷، نشر

موسسه آل البيت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۸ق

۳۴. مائده، آیه ۲، ج ۱، ص ۱۰۶

۳۵. الکافی، ج ۲، ص ۱۸۸

۳۶. حسین بن محمد تقی نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، ص ۸۲، نشر

موسسه آل البيت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۸ق

فهرست منابع

۱. قرآن کریم

۲. صحیفه سجادیه، نشر دارالهادی، قم،

۱۳۷۶ش.

۳. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، علی اکبر، نشر جامعه مدرسین قم،

۱۴۱۳ق.

۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب،

نشر دارالصادر، بیروت، ۱۴۱۴ق.

۵. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، رسولى محلاتی، سید هاشم، نشر بنی هاشم، تبریز، ۱۳۸۱.
۶. بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث شیعه، نشر فرهنگ سبز، تهران، ۱۳۸۶ ش.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، موسسه آل البيت عليهم السلام، قم، ۱۴۰۹ ق.
۸. حسینی طهرانی، سید حسین، رساله نکاحیه؛ کاهش جمعیت ضربه ای سهمگین بر پیکر مسلمین، نشر علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۷۳ ق.
۹. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، تهران، ۱۳۴۱ ش.
۱۰. طباطبایی، محمد حسین، ترجمه المیزان، محمدباقر موسوی، نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ ش.
۱۱. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، نشر شریف الرضی، قم، ۱۳۷۰ ش.
۱۲. طوسی، محمد بن حسن، امالی، دارالثقافه، قم، ۱۴۱۴ ق.
۱۳. علم الهدی، علی بن الحسین، امالی مرتضی، دارالفکر العربی، قاهره، ۱۹۹۸ ق.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، هلی اکبر غفاری، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ ق.
۱۵. گاردنر، جان ویلیام، جنگ علیه خانواده، ترجمه معصومه محمدی، قم، دفتر مطالعات زنان، ۱۳۸۵.
۱۶. مجلسی، محمد باقر، زاد المعاد؛ مفتاح الجنان، اعلمی علاء الدین، موسسه الأعلمی مطبوعات، بیروت، ۱۴۳۳ ق.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الإسلامیه، تهران، ۱۳۷۱ ق.
۱۸. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، نشر موسسه آل البيت عليهم السلام، قم، ۱۴۰۸.
۱۹. هاشمی خوئی، میرزا حبیب الله، منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه، ترجمه حسن زاده عاملی، محمد باقر حسن کمره ای، مکتبه الإسلامیه، تهران.
۲۰. سایت www.khamenei.ir؛ بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲.

نقش فعالیت گروهی در انتقال مهارت‌های زندگی به کودکان

◆ زهره وظیفه؛ سطح ۳ حوزه

مهارت‌های زندگی را به کودکان می‌آموزد که یکی از مهم‌ترین این مهارت‌ها، خودشناسی و مهارت ارتباط مؤثر و مهارت حل مسأله و مهارت تفکر نقادانه است. **کلید واژگان:** فعالیت گروهی، کودک، مهارت‌های زندگی.

مقدمه

مهارت‌های زندگی اموری هستند که هر فردی برای رسیدن به موفقیت به آن نیازمند است. بهترین زمان یادگیری این امور دوران کودکی است تا تبدیل به ملکه ذهنی و رفتاری شود و از آنجایی که در هفت سال اول آموزش مستقیم و بدون واسطه توصیه نمی‌شود بهترین راه آموزشی، روش غیرمستقیم به وسیله بازی،

چکیده

منظور از مهارت‌های زندگی، آن گروه توانایی‌های روانی-اجتماعی است که فرد را برای روابط اجتماعی مؤثر و پرداختن به کشمکش‌ها و موقعیت‌های زندگی یاری می‌بخشد با توجه به گسترده شدن ارتباطات در عصر حاضر، ضرورت انتقال و آموزش این مهارت‌ها به کودکان افزایش می‌یابد هدف از این پژوهش آشنایی با تأثیر فعالیت‌های گروهی در رشد مهارت‌های زندگی کودکان است اما با توجه به محدود بودن گنجایش مقاله به برخی از مهم‌ترین مهارت‌ها پرداخته شده است. پس از آشنایی با مهارت‌های زندگی و اهمیت انتقال آن به کودکان خاطر نشان شدیم که فعالیت گروهی از طریق غیر مستقیم و بوسیله بازی درمانی بسیاری از

قصه و... است. لذا حضور در جمع و بازی گروهی با همسالان یکی از بهترین گزینه ها برای انتقال غیر مستقیم مهارت های زندگی به کودکان است که منجر به رشد اجتماعی کودکان می شود و در این روش کودک به صورت میدانی با افراد متعدد و فرهنگ های گوناگون آشنا می شود و نحوه ارتباط با دیگران و حل چالش های پیرامون را می آموزد و قدرت تجزیه و تحلیل ذهنی او افزایش می یابد.

بخش اول این مقاله به اهمیت انتقال مهارت های زندگی به کودکان پرداخته است و در بخش دوم به نقش فعالیت گروهی در انتقال مهارت های زندگی به کودکان اشاره شده است و به دلیل جلوگیری از اطاله کلام به چهار مورد از مهم ترین این مهارت ها (مهارت خودآگاهی، مهارت حل مسأله، مهارت ارتباط مؤثر و مهارت تفکر نقادانه) اشاره شده است.

الف- مهارت های زندگی

و اهمیت یادگیری آن برای کودکان

منظور از مهارت های زندگی، آن گروه توانایی های روانی اجتماعی است که فرد را برای روابط اجتماعی مؤثر و پرداختن به کشمکش ها و موقعیت های زندگی یاری می بخشد. این توانایی ها فرد را قادر می سازد تا در رابطه با سایر انسانها، جامعه، فرهنگ و محیط خود مثبت و سازگارانه عمل کند و سلامت روانی خود را تأمین نماید^۱.

در واقع مهارت های زندگی نوعی توانایی است که با تمرین و خودسازی در افراد به وجود می آید و منجر به نیکوترین واکنش و رفتار در موقعیت های مختلف زندگی می شود. بسیاری از نابسامانی های زندگی جمعی به دلیل ضعف افراد در بکارگیری مهارت های گوناگون زندگی است. بدین جهت بهره گیری از این امور فرد را در برخورد با کشمکش ها و مقتضیات زندگی توانمند می سازند و آسیب های زندگی فردی و جمعی را کاهش می دهند. شکل گیری و رشد مهارت های زندگی

۱۰- مهارت تفکر نقادانه

با توجه جامعیت دین اسلام، برنامه نیکو و پسندیده‌ای در تمام جنبه‌های زندگی فردی و اجتماعی بشر به دست ما رسیده است که حتی فراتر از مهارت‌های نامبرده است. لذا در این مقاله با توجه به آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام، نقش فعالیت گروهی در انتقال مهارت‌های زندگی به کودکان بررسی شده است و با توجه به محدود بودن گنجایش مقاله به برخی از این مهارت‌ها پرداخته شده است.

ب- نقش فعالیت های گروهی در انتقال مهارت های زندگی به کودکان

بازی‌ها و فعالیت‌های جمعی برای کودکان نمونه‌ای تنزل یافته از زندگی اجتماعی دوران بزرگسالی است که در آن لوازم و احتیاجات رفتاری و فکری خویش را کسب می‌کنند. حضور در جمع برای کودکان در حقیقت گونه مناسبی از یادگیری غیر مستقیم است که به آزادی کودک لطمه‌ای وارد نمی‌سازد و به دلیل ناسازگاری آموزش مستقیم با روح و روان

در افراد نیاز به ممارست دارد. به همین دلیل دوران کودکی فرصت مناسبی است تا زمینه پایه‌گذاری این توانایی‌ها در شخصیت کودکان فراهم شود. والدین و مربیان دلسوز که دغدغه موفقیت فرزندان‌شان را دارند با تدبیر و برنامه‌ریزی بستر یادگیری غیر مستقیم مهارت‌های زندگی را برای کودکان خویش مهیا می‌سازند تا از اشتباهات و لغزش‌های آینده جلوگیری نمایند.

سازمان بهداشت جهانی این‌گونه مهارت‌ها را با عناوین ده‌گانه به شرح زیر مشخص نموده است: برخورداری از هر یک از این مهارت‌ها مستلزم دانستن، تمرین، و به کارگیری هر چه بیشتر در زندگی روزمره است.

۱- مهارت خودآگاهی

۲- مهارت همدلی

۳- مهارت روابط میان فردی

۴- مهارت ارتباط مؤثر

۵- مهارت مدیریت هیجان

۶- مهارت کنترل استرس

۷- مهارت حل مسئله

۸- مهارت تصمیم‌گیری

۹- مهارت تفکر خلاق

کودک، گروه همسالان نقش سازنده‌ای در رشد آنان ایفا می‌نمایند. کودک در خلال برخورد ها و جنب و جوش های گروهی، مهارت‌هایی به دست می‌آورد که باعث افزایش توانمندی‌های او در بزرگسالی می‌شود.

در این بخش از مقاله با توجه به آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام به چند مورد از مهم‌ترین این مهارت‌ها اشاره شده است:

۱) مهارت خودشناسی یا خود آگاهی

خودشناسی یکی از مهم‌ترین ندهایی است که پیامبران و بزرگان ادیان آسمانی به زبان آورده‌اند و مردم را به سوی آن فرا خوانده‌اند. اگر کسی خودش را نشناسد و از عیوب و ضعف‌های خویش و توانمندی‌های بالقوه نفس خویش آگاهی نداشته باشد، هرگز به دنبال خودسازی، تهذیب اخلاق و کسب کمالات انسانی نخواهد رفت.

قرآن کریم فراموش کردن خود را نتیجه فراموش کردن خدا بر می‌شمارد

و می‌فرماید: «و لا تكونوا كالذين نسوا الله فانساهم انفسهم»^۳ شما مؤمنان مانند کسانی نباشید که به کلی خدا را فراموش کردند، خدا هم نفوسشان را از یادشان برد»^۴ قرآن در تلاش است که انسان «خود» را کشف کند. خودشناسی، سودمندترین شناخت هاست.

خودشناسی درجات و مراتبی دارد که هر فردی به میزان معرفت و درک خود به آن دست می‌یابد. یکی از نازل‌ترین مراتب آن اطلاعات شناسنامه‌ای و شناخت ویژگی‌های فیزیکی و جسمی خویش است. که این امور از نخستین آگاهی‌هایی است که هر فرد در دوران کودکی به آن دست می‌یابد.

اما انسان برای رسیدن به رشد و شکوفایی باید ابتدا ویژگی‌ها و توانایی‌ها و استعدادهای خدادادی خویش را بشناسد و مقام واقعی خویش را در عالم وجود درک کند، و بداند که خاکی محض نیست و پرتوی از روح الهی در او دمیده شده، می‌تواند بر فرشتگان پیشی بگیرد و از این طریق به مقام والای خداشناسی دست یابد، همچنان که در روایات آمده است: «من عرف نفسه فقد عرف ربه»^۴ هر کس

ها را انجام دهند کودکی که شناخت کافی از افکار و عواطف و احساسات خویش داشته باشد به راحتی می تواند مفاهیم ذهنی خویش را به دیگران منتقل کند و در مورد آن ها صحبت کند و نیز می داند که چه واکنشی باعث ناراحتی و یا خشم اطرافیان می شود بدین جهت خودآگاهی مقدمه موفقیت در روابط اجتماعی افراد است.

یکی از مهم ترین راه های رسیدن به خودآگاهی، ارتباط با دیگران و حضور در گروه های دوستانه و خانوادگی است. کودکان در فعالیت های جمعی با همسالان متوجه نظرات و دیدگاه های سایرین نسبت به خود می شوند و با شنیدن قضاوت های دیگران از آینه نگاه آن ها به خویش می نگرند و رفتار های تحسین بر انگیز را کشف می کنند. گفت و گو و صحبت یکی از بهترین پیامدهای ارتباط با همسالان است که پیامدهای سودمندی برای کودکان همراه دارد در طی این مکالمات نقاط مبهمی از جنبه های اخلاقی و شخصیتی او روشن می شود و شناخت وسیعی از خود پیدا می کند.

کودک در بازی های گروهی در می یابد که چه افکاری منجر به رفتار های نادرست

خود را بشناسد پروردگار خویش را شناخته است.»

خودآگاهی یا خودشناسی در علم روانشناسی نیز از اهمیت زیادی برخوردار است تا آن جا که به عنوان یکی از مهم ترین مهارت های دهگانه زندگی و با عنوان خودآگاهی مطرح شده است. خودآگاهی عبارت است از توانایی شناخت و آگاهی از خصوصیات، نقاط قوت و ضعف، خواسته ها، ترس ها و بیزاری ها. به عبارتی دیگر، خودآگاهی یعنی آگاهی یافتن و شناخت اجزای وجود خود، شناخت اجزایی همچون خصوصیات ظاهری، احساسات، افکار، باورها، ارزش ها، اهداف، گفتگوهای درونی و نقاط قوت و ضعف خود.

مهارت خودآگاهی در کودکان اگر از همان ابتدا پرورش یابد و ی از بسیاری مسائل مصون نگه خواهد داشت و سبب خواهد شد کودک در آینده نسبت به همسالان خود در زمینه های مختلف اجتماعی عملکرد بهتری داشته باشد مهارت خودآگاهی ثمرات فراوانی در آینده فرزندان خواهد داشت و به آن ها کمک می کند تا در شرایط بحرانی و خاص بهترین واکنش

مانند هل دادن دیگران می شود و نیز چه افکاری باعث سرزدن رفتارهای پسندید می شود و به راحتی می تواند به دآوری در مورد رفتار خویش پردازد و با مدیریت افکار خویش از به وجود آمدن بسیاری از رخدادهای ناپسند که ناشی از عملکرد اشتباه اوست جلوگیری کند.

در طی فرایند بازی گروهی، کودک نقاط قوت و ضعف خویش را نیز می شناسد. به عنوان مثال، او با کمک رساندن به دوستان گسترده شدن چتر حمایت آن ها را نیز حس می کند. و به تدریج این نکته را در می یابد که سخاوت، مهربانی و ادب او برای اعضای گروه خوشایند و پسندیده است و لجبازی و حسادت باعث دوری و انزجار دیگران می شود و بدین ترتیب از طریق مشاهده بازتاب رفتارهای خویش در جمع، خلیقات نیکو و نادرست خویش را پیدا می کند و با افزایش خود آگاهی سعی او برای رسیدن به کمال افزوده می شود.

۲) مهارت حل مسأله

هر فردی در طول زندگی خویش با مسائل و مشکلات متنوعی روبرو می شود که چگونگی حل و مدیریت این مسائل در گرو میزان آگاهی و مهارت او است. مهارت حل مسئله فرآیندی ذهنی است که شامل کشف، بررسی و حل مشکلات می شود. هدف نهایی حل مسئله غلبه بر موانع و پیدا کردن بهترین راه حل برای موضوعات است.

دین اسلام زندگی جمعی و گروهی را بهترین راه حل برای مشکلات فردی و جمعی می داند و مسلمانان را به تعاون و کمک رسانی به برادران دینی دعوت می کند و قدرت و توان جمعی که در سایه مساوات اعضای جامعه ایجاد می شود را نسخه ی کاهش مشکلات می داند. تا آنجا که امام صادق علیه السلام می فرماید: «لان امشی فی حاجة اخ لی مُسَلِمٍ أَحَبُّ إِلَیَّ مِنْ أَنْ اعْتَقَ الْفَ نَسَمَةً وَ اِحْمَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَلَى الْفِ فَرَسٍ مُسَرَّجَةً مُلْجَمَةً»^۵ هرگاه برای برطرف شدن نیاز برادران مؤمن گام بردارم، برایم بهتر از آن است که هزار برده را آزاد سازم، و هزار اسب زین نموده و لجام کرده را در راه

خدا (به میدان جهاد) حرکت دهم.»
 ذهن انسان در مواجهه با مشکلات به صورت خودکار شروع به ارائه راه حل می کند اما سنجیده ترین راه حل ها متعلق به افراد با تجربه و دانا است. بدین جهت تفکر و ممارست نقش بسزایی در بالا رفتن مهارت حل مسأله افراد می شود. گروه های بازی برای کودکان و نوجوانان جایگاهی برای کسب تجربه و بالا رفتن مهارت حل مسأله است.

کودکان در این گروه ها با انواع مسائل در مقیاس کوچک آشنا می شوند و در سایه تفکر جمعی به بهترین راه حل دست می یابند و با آزمایش انواع راه حل ها، بهترین مسیر را کشف می کنند.

گروه های بازی در بین خواهر و برادرانی که اختلاف سنی کمتری دارند رونق بالایی دارد آنها در طی روز بارها دچار کشمکش های مختلف می شوند و دوباره با حل مسائل خویش به بازی برمی گردند و بدین ترتیب هر لحظه با مهارتی جدید آشنا می شوند. و به صورت غیر مستقیم صحنه زندگی کودکانه شان تبدیل به آموزشگاهی می شود که مهارت های ذهنی شان را تقویت می نماید.

فرزندان حضرت فاطمه سلام الله علیها در دوران کودکی بهترین همبازی برای همدیگر بودند و در گروه کوچک دوستانه خویش زیباترین تجربه ها و مهارت ها را برای ما به تصویر کشانده اند. این بزرگواران دارای بالاترین مهارت ها در حل مسائل بودند و پیرامون این موضوع داستانی اینگونه وارد شده است: «أَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ مَرَاةَ عَلِيٍّ شَيْخَ يَتَوَضَّأُ وَلَا يَحْسُنُ ، فَأَخَذَا فِي التَّنَازُعِ يَقُولُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: أَنْتَ لَا تَحْسُنُ الْوَضُوءَ فَقَالَا: أَيُّهَا الشَّيْخُ كُنْ حَكَمًا بَيْنَنَا يَتَوَضَّأُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فَتَوَضَّأُ ثُمَّ قَالَا: أَيُّنَا يَحْسُنُ...؟» امام حسن و امام حسین علیهما السلام در کودکی با پیرمردی برخورد کردند که مشغول وضو گرفتن بود، ولی متوجه شدند که او وضو را درست و نیکو نمی گیرد. حسنین [برای این که آن پیرمرد را آگاه نمایند] با یکدیگر به جرو بحث پرداخته و هر کدام به دیگری می گفت که وضوی من از تو صحیح تر است! سپس به آن پیرمرد گفتند که ما هر دو وضو می گیریم و تو بین ما قضاوت کن که کدام یک وضویش بهتر است؟!...» یکی از جنبه های زیبای این داستان

همکاری و همفکری خردمندانه این دو بزرگوار است که نشان دهنده اهمیت هوش جمعی در حل مسائل است. کودکان در جمع هم سالان علاوه بر پیدا نمودن راه حل مناسب برای منازعات خویش، روش مدیریت سایر بحران های پیرامون را نیز فرامی گیرند. از این رو و بازی گروهی و حضور در جمع دوستان برای رشد مهارتی کودکان مناسب است و فوائد فراوانی در پی دارد.

۳) مهارت ارتباط مؤثر

این توانایی به فرد کمک می کند تا بتواند کلامی یا غیر کلامی و مناسب با فرهنگ، جامعه و موقعیت خود را بیان نماید. بدین معنی که فرد بتواند نظرها، عقاید، خواسته ها، نیازها و هیجان های خود را ابراز و به هنگام نیاز بتواند از دیگران درخواست کمک و راهنمایی نماید. مهارت تقاضای کمک و راهنمایی از دیگران در مواقع ضروری، از عوامل مهم یک رابطه سالم است.^۷

مهارت ارتباط مؤثر به کودک می آموزد که علاوه بر درک دیگران شنونده فعال و

آگاهی نیز باشد و همچنین چگونه عواطف، هیجانات و نظرات خود را به دیگران منتقل نماید. در این مهارت کودک می تواند به راحتی پیام های خود را به دیگران منتقل نماید. و در نتیجه احساس رضایتمندی را برای خود و دیگران به ارمغان آورد.

فعالیت گروهی یکی از راه هایی است که کودک در آن مهارت ارتباط مؤثر را به صورت غیر مستقیم در ضمن بازی می آموزد. حتی برای کودکان منزوی نیز حضور در جمع نوعی بازی درمانی جهت رشد مهارت های ارتباطی آن ها محسوب می شود.

حضور در جمع همسالان، کودک را از حالت خودمحوری بیرون می آورد و او را متوجه نیازها، خواسته ها و عواطف دیگران می نماید و او به صورت غیر مستقیم می آموزد که به نظرات دیگران احترام قائل شود. او به تدریج ضمن برخورد با سایر کودکان درمی یابد که افراد دیگر که مانند او دارای حقوق هستند و رعایت عدالت بهترین راه برای رسیدن به شادی همگانی است.

در یک ارتباط مؤثر مهارت های غیر

ها و استدلال‌های نادرست به کار می‌رود. تفکر نقادانه به ما کمک می‌کند که به کسب دانش پیردازیم و نظریه‌هایمان را بهبود ببخشیم. کسی که تفکر انتقادی نداشته باشد نمی‌تواند راه حل‌های مختلف را ارزیابی و بهترین شیوه را انتخاب کند. لذا با شکست‌های پی‌درپی روبرو می‌شود.^۹

دین اسلام از مردم می‌خواهد تا تفکر نقاد داشته باشند و هر سخنی را نپذیرند. قرآن کریم می‌فرماید: «فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»^{۱۰}. پس بندگان مرا بشارت ده! همان کسانی که سخنان را می‌شنوند و از نیکوترین آنها پیروی می‌کنند!^{۱۱} و در جوامع روایی از حضرت عیسی علیه السلام چنین نقل شده است: «خَذُوا الْحَقَّ مِنْ أَهْلِ الْبَاطِلِ وَلَا تَأْخُذُوا الْبَاطِلَ مِنْ أَهْلِ الْحَقِّ، كُونُوا نَقَادَ الْكَلَامِ»^{۱۲}. حق را از اهل باطل بپذیرید، ولی باطل را از اهل حق نگیرید (و به صورت امر، فرمان داده شده که) از نقادان در کلام و سخن باشید» بدین ترتیب نقد و تفکر انتقادی یکی از اصول مسلم در موفقیت و سعادت هر فردی است. بنابراین نقد تنها

کلامی مانند استفاده از زبان بدن نیز اهمیت بالایی دارد. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «تَبَسُّمُ الرَّجُلِ فِي وَجْهِهِ أَحْسَنُهُ»^{۱۳} خنده مرد به صورت برادرش حسنه است. استفاده از لبخند و سایر اجزای چهره نقش بالایی در چگونگی ارتباط با اطرافیان دارد که کودکی که در گروه کودکان قرار دارد این مهارت زودتر کسب می‌کند. زیرا او با مقایسه واکنش‌ها و عکس‌العمل‌های سایرین شیرینی و جذابیت گویا بودن سایر اعضای بدن را مشاهده نموده است. زندگی جمعی محل تلاقی انواع خواسته‌ها و نیازها است. لذا هر کس برای برآوردن اهداف خویش باید بهترین راه را برای بیان آن کشف کند. بدین جهت زندگی جمعی کودک را در جهت طرح خواسته‌ها و نظریات و درخواست کمک از دیگران توانمند می‌سازد.

۴- مهارت تفکر نقادانه

مهارت تفکر نقادانه عبارت است از توانایی تفکر مستقل و تأملی و فکر کردن به شیوه‌ای روشن و منطقی. تفکر نقادانه نوعی مهارت است که در افشای سفسطه

به معنای مجادله و عیب یابی نیست بلکه به معنی سنجش و یافتن نظریات صحیح از نادرست است.

بازی گروهی و زندگی جمعی یکی از روش هایی است که ذهن کودک را به نقد و بررسی نظریات دیگران وادار می کند. زیرا در طی زندگی گروهی بارها با تفکرات گوناگون مواجه شده است و از انتخاب صحیح ناشی از راه حل عاقلانه خشنود شده است و راه حل های غیر منطقی پیامدهای گوناگونی برای او به وجود آورده است و به مرور زمان ذهن کودک این نکته را در می یابد که همه افکار و سخنان عاری از اشتباه نیستند و لازم است همه نظرات و اندیشه ها را در معیار سنجش قرار دهد تا دوباره دچار خطا نشود.

افرادی که از کودکی تفکر نقادانه در وجود آنها پرورش یافته باشد میزان اشتباهات و خطاهایشان کاسته می شود زیرا هر راه حل و نظری را ابتدا ارزیابی می کنند لذا در جهت پرورش روحیه نقادانه در کودکان باید آن ها در معرض انواع نظرات و اندیشه های متفاوت قرار دهیم تا توانایی ذهن آنها جهت سنجش مسیر ها افزایش یابد و گروه همسالان یکی از بهترین محیط ها

برای پرورش تفکر نقادانه کودک است. بدین جهت سزاوار است که والدین دغدغه مند، گروه های بازی و همسال را برای کودکانشان فراهم نمایند تا آن ها با آشنایی انواع نظرات و پیشنهادها به بررسی نقاط ضعف و قوت آن پردازند و تفکر نقادانه در آن ها شکوفا شود. کودکان در گروه میزان خطا و اشتباه هر راه حلی را می بینند و تجربه آن ها در سنجش مسیر های درست افزایش می یابد و پایه های تفکر نقادانه در آن ها پرورش می یابد.

بازی گروهی یکی از فواید حضور در جمع است، علاوه بر این گفت و گوها و سایر تعاملات کودکان در گروه باعث آشنایی کودکان با تفکرات مختلف افراد می شود. هنگامی که گروه دچار شرایط بحرانی می شود و یا برای یکی از اعضا مشکلی پیش می آید، ذهن تمام افراد به پردازش مسأله و ارائه راه حل می پردازد و پس از آن نوبت بررسی و نقد راه حل های مختلف فرا می رسد و در این مرحله کودک به این نتیجه می رسد که همه نظرات قابل نقد هستند و هیچ گاه سخن دیگران را بدون بررسی نپذیرد. فراتر از این گاهی اوقات حتی نظر برگزیده نیز با

- حضور در جمع همسالان، کودک را از حالت خودمحوری بیرون می آورد و او را متوجه نیازها، خواسته ها و عواطف دیگران می نماید

- پرورش روحیه نقادانه در کودکان باید آن ها در معرض انواع نظرات و اندیشه های متفاوت قرار دهیم تا توانایی ذهن آنها جهت سنجش مسیرها افزایش یابد و گروه همسالان یکی از بهترین محیط های پرورش تفکر نقادانه کودک است.

پی نوشت ها

۱. رادفر؛ شکوفه، حمیدی، فریده، راهنمای آموزش مهارتهای زندگی، ص ۵، نشر پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان، تهران، ۱۳۸۷ ش، ص ۵
۲. سوره حشر، آیه ۱۹
۳. الهی قمشه ای؛ مهدی، ترجمه قرآن کریم، انتشارات مشرقین، چاپ دوم، قم، ۱۳۸۹ ش، ص ۵۴۸
۴. ابن ابی جمهور، عوالی اللئالی، نشر سید الشهدا علیه السلام، قم، ج ۴، ص ۱۰۲
۵. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، غفاری؛ علی اکبر، آخوندی؛ محمد، دارالکتب الإسلامیه،

نتیجه مطلوب روبرو نمی شود و کودک در این هنگام با آسیب ها و اشکالات نظرات مختلف آشنا می شود و تفکر نقادانه او تقویت می شود. به عنوان مثال هنگامی که توپ بازی کودکان بالای درخت می افتد، هر کس راه حلی برای پایین آوردن آن به زبان می آورد. کودک در چنین موقعیتی می آموزد که برخی راه حل ها منجر به شکستگی دست و پا، آسیب رساندن به درخت، شکستن شیشه همسایه و... می شود و باید همیشه بهترین و دقیق ترین مسیر را انتخاب کند.

نتیجه گیری

- بازی گروهی موجب انتقال غیر مستقیم مهارتهای زندگی به کودکان می شود.

- کودکان در فعالیت های جمعی با همسالان متوجه نظرات و دیدگاه های سایرین نسبت به خود می شوند.

- حتی برای کودکان منزوی نیز حضور در جمع نوعی بازی درمانی جهت رشد مهارتهای ارتباطی آن ها محسوب می شود.

- دهقانی، نشر دانژه، تهران، ۱۳۹۳
- ۵- رادفر، شکوفه، راهنمای آموزش مهارت‌های زندگی، فریده حمیدی، نشر پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان، تهران، ۱۳۸۷ ش.
- ۶- کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، علی اکبر غفاری، محمد آخوندی، دارالکتب الإسلامیه، بیروت، ۱۴۰۷ ق.
- ۷- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ق.
- ۱۴۰۷ ق، ج ۲، ص ۱۹۶
- ۶- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ق، ج ۴۳، ص ۳۱۹
۷. رادفر، شکوفه، حمیدی، فریده، راهنمای آموزش مهارت‌های زندگی، ص ۵، نشر پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان، تهران، ۱۳۸۷ ش، ص ۵
۸. کلینی، ج ۲، ص ۱۸۸
۹. جزایری، علیرضا، رحیمی، سیدسینا، دهقانی، محمود مجموعه آموزش مهارت‌های زندگی، نشر دانژه، تهران، ۱۳۹۳ ش، ص ۱۳۰
۱۰. الزمر ۱۷-۱۷
۱۱. الهی قمشه‌ای، ص ۴۶۰
۱۲. برقی، احمدبن محمد، المحاسن، محدث، جلال الدین، نشر دارالکتب الإسلامیه، ج ۲، ص ۲۳۰

فهرست منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- ابن ابی جمهور، عوالی اللئالی، نشر سید الشهداء علیه السلام، قم
- ۳- برقی، احمدبن محمد، المحاسن، جلال الدین محدث، نشر دارالکتب الإسلامیه، بیروت، بیتا.
- ۴- جزایری، علیرضا، مجموعه آموزش مهارت‌های زندگی، سید سینا رحیمی، محمود

لوازم کارگروهی ونقش مادر در تقویت آنها

♦ رضیه شکوری الباتو؛ طلبه فارغ التحصیل، کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی

چکیده

هدف از نگارش مقاله حاضر بررسی راهکارهای ایجاد روحیه کار جمعی در فرزندان با محوریت نقش مادر می باشد. کار جمعی عبارت است از مجموعه تلاش های آگاهانه، منسجم و هماهنگ افرادی که برای دست یابی به هدف یا اهدافی مشترک صورت می گیرد و هم افزایی در محصول (نتیجه) را در پی دارد. کار جمعی یک از عوامل شکل گیری شخصیت اجتماعی در افراد است. انجام کار جمعی با عضویت در یک گروه مصداق پیدا می کند. گروه، مهم ترین ابزار برای ارضاء نیازهای اجتماعی تلقی می شود و زمینه را جهت تفاهم و دوستی فراهم می سازد. همچنین مهم ترین سودی که از رهگذر عضویت

در گروه عاید افراد می شود، ایجاد موقعیت جهت تأمین نیازهای شخصی است. خانواده به عنوان اولین و اساسی ترین گروه اجتماعی جایگاهی اساسی در میان سایر اجتماعات بشری دارد. از آنجایی که افراد وابستگی فکری و عاطفی به خانواده دارند می توان پایگاه رشد همه جانبه شخصیت افراد را خانواده دانست. مادر به عنوان مسوول تربیت فرزندان نقشی کلیدی در شکل گیری شخصیت فرزندان ایفا می کند و می تواند با مدیریت صحیح خود فرزندان را در جهت رشد و تعالی انسانی هدایت نماید. افرادی که شخصیت اجتماعی آنها در خانواده رشد یافته است به راحتی روابط اجتماعی سالم برقرار می نمایند و مشکلات و معضلات آنها در رابطه با سایر

انسانها کمتر می باشد. استفاده از تشویق و تنبیه، برقراری نظم، تقویت جایگاه مشورت، مشارکت پدر در امور منزل و بازی های گروهی برخی از راهکارهای ایجاد روحیه کار جمعی در فرزندان می باشد.

واژگان کلیدی: گروه، کار گروهی

مقدمه

انسان ها از همان آغاز آفرینش پی بردند که انسان موجودی اجتماعی است و هوش و استعداد و توانمندی های نهفته در درون هر فرد، در فرآیند زندگی اجتماعی و ارتباط میان افراد شکوفا شده و شکل می گیرد. با توجه به سودمندی زندگی اجتماعی و این که در بسیاری از موارد، مسیر سعادت فرد از اجتماع می گذرد، ضرورت زندگی اجتماعی آشکار می گردد. در روان شناسی جنبه اجتماعی هر فرد، اساس زندگی وی را تشکیل می دهد. به همین جهت از نگاه این دانش، مهم ترین بعد شخصیت آدمی، بعد اجتماعی اوست. اولین اجتماعی که انسان در آن گام می نهد اجتماع خانواده است. در این اجتماع فرآیندی به نام تربیت

رخ می دهد که در چارچوب چگونگی آن می توان ابعاد مختلف شخصیت فرد را رقم زد. مادر به عنوان اولین انسانی که فرد با او در ارتباط قرار می گیرد نقشی کلیدی در تربیت فرزند ایفا می کند و از طرفی تربیت فرزند مهمترین بخش زندگی مادر را تشکیل می دهد. اصولی ترین رابطه ای که او با فرزند خود دارد رابطه آموزش است و مادر از این طریق موفق به انتقال آموزه های فرهنگی خود به نسل جدید می شود و او را برای زندگی در دنیای آینده آماده می سازد. در انجام این وظیفه ذکر این مطلب مهم است که آنچه مادر به فرزند یاد می دهد برای دوره معینی از سنین کودکی برای او وحی منزل و غیرقابل اجتناب است. بدین جهت در تربیت فرزند باید تعمق کافی داشته باشد. کودک حتی برای سنین کودکی و بعد از آن نیازمند به آموزش اصولی است که مهمترین آن در جنبه روابط انسانی مطرح است. این آموزش ها نخست از جانب مادر به کودک القاء می شود. از همین رو ضروری است که مهارتهای رفتار اجتماعی را بیاموزد. یکی

است: «يُدُّ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ» دست خدا با جماعت است. یعنی زمانی که جماعتی برای انجام امر الهی گرد هم آیند، مهمترین ثمره کار گروهی یعنی حمایت الهی شامل حال جمع آنان می شود در اینجا به سه مورد از فواید کار جمعی اشاره می شود:

۱. همفکری و تقویت اندیشه

ها: از گرد هم آمدن افراد ایده های قوی و آراء محکم تولید می شود. امام علی علیه السلام فرموده اند: «اِضْرِبُوا بَعْضَ الرَّأْيِ بِبَعْضٍ يَتَوَلَّدُ مِنْهُ الصَّوَابُ»^۳ رایزنی کنید تا اندیشه درست متولد شود. وقتی افرادی برای انجام یک کار گرد هم می آیند و نسبت به چگونگی آن فکر و اظهار نظر می کنند، طرح اولیه انجام کار بسیار غنی و جامع از آب در می آید، در صورتی که اگر تنها یک نفر در آن موضوع اندیشه کند حاصل نهایی آن چندان ممتاز و ویژه نخواهد بود.

۲. بالا رفتن همت ها: انسان به

صورت فردی به اهداف بزرگ و فوق العاده نمی اندیشد، اما وقتی که خود را میان یک جمع احساس کند تصور پدید آوردن آثار

از مسائلی که فرزندان باید بیاموزند چگونگی مشارکت های اجتماعی یا شرکت در کارهای گروهی است. شرکت در کارهای گروهی در ابتدا از خانه و خانواده که اولین و پایدارترین پایگاه تربیت او می باشد آغاز می گردد. مادر در خانه بیشترین زمان را با فرزندان سپری می کند و بنابراین می تواند با ایجاد و تقویت عوامل مختلفی چون همدلی، اعتماد به نفس، از خودگذشتگی، تقسیم وظایف در منزل، نظم و قوانین منعطف و تشویق و تنبیه متناسب در قالب بازی ها، برگزاری مراسمات مذهبی در منزل، آشپزی و... روحیه کار جمعی را در فرزندان ایجاد و تقویت بنماید. ساختار این مقاله شامل فواید و برکات کار گروهی، ارائه راهکارهای ایجاد روحیه کار جمعی در فرزندان می باشد.

۱- فواید و برکات کار

گروهی

کار گروهی فواید و برکات بی شماری دارد و در کلام معصومین علیهم السلام نیز بیان شده است. از جمله در حدیث آمده

۲- گروه خانواده

همانطور که گذشت گروه به مجموعه ای از دو یا چند نفر گفته می شود که منظور اصلی آنها هموار ساختن راه دستیابی به یک هدف مشترک می باشد گروههای رسمی واحدهایی هستند که به قصد نیل به اهداف معین و مشخص تشکیل می شوند. اما گروههای غیر رسمی معمولاً به طور خودجوش و براساس علاقه متقابل اعضاء تشکیل می گردند. برخی گروههای اجتماعی مانند خانواده ها، خویشاوندان یا دوستان نزدیک در ماهیت، غیر رسمی هستند. اعضاء این گروهها به طور اتفاقی اما به صورت رو در رو و با تفاهم با یکدیگر همنشینی می کنند و علاقه و توجه زیادی به رفاه و آسایش همدیگر نشان می دهند.^۴ گروههای اجتماعی همچون اعضای یک خانواده در چند چیز مشترک می باشند:

۱. از افرادی تشکیل شده اند که بیش از افراد خارج با یکدیگر معاشرت و همنشینی می کنند و نسبت به یکدیگر احساس تعلق دارند.

بزرگ برای او امکان پذیر خواهد بود. به عنوان مثال هیچ یک از ما به تنهایی تصور ساختن یک آپارتمان را نمی کند و برای آن نقشه نمی کشد، اما اگر یک گروه همدل، گرد هم آیند، ممکن است برای ساختن یک آپارتمان بزرگ اهتمام و اقدام نمایند.

۳. تربیت نیرو: کار گروهی موجب

رشد قدرت فکری و عملی اعضاء می شود. در گروه، افراد از یکدیگر کار می آموزند و نیروی انسانی به سرعت و سهولت بیشتری پدید می آید و این قدرت ناشی از آن است که اندیشه های انسان را در جمع در معرض آزمایش و نقد می گذارد و نقاط ضعف و قوت آن آشکار می گردد. تجارب انسانی نیز به صورتی انباشته فراهم می آید. کسانی که به صورت فردی کار می کنند هرچند ممکن است منشأ پیدایش آثار بزرگی شوند اما با رفتن آنان کسی که راهشان را ادامه دهد و جایگزین آنان شود، یافت نمی شود. اما در یک گروه همه باهم رشد می کنند و از یکدیگر بهره می برند و فعالیت گروهی قائم به شخص نخواهد بود.

۳-۱- تقویت عزت نفس در فرزندان

عزت نفس و بزرگ منشی از ویژگی های برجسته انسانی است. عزت نفس به معنای قوت، قدرت و ارجمندی در فطرت بشر ریشه دارد و نمی گذارد فرد در فراز و نشیب های زندگی احساس شکست نماید. عزت نفس در شمار اصول تعلیم و تربیت است و نقش مهمی در استحکام شخصیت فرزندان ما و ایجاد روحیه اجتماعی در آنان دارد به طوری که بسیاری از مشکلات نسل جدید و جوانان ما از نداشتن روحیه عزت نفس و خودباوری ریشه می گیرد. ترس از ورود به اجتماعات و اظهار اندیشه ها، عدم پذیرش مسئولیت ها و بسیاری از ناکامی ها و عدم موفقیتها از جمله عوارض حقارت و نداشتن عزت نفس است. بنابراین باید به آن توجه ویژه ای داشت و نادیده انگاشتن آن می تواند پیامدهای نامطلوب تربیتی به همراه بیاورد در این زمینه هیچ کس به اندازه مادر نمی تواند این ویژگی را در وجود فرزند بارور نموده و شکوفا سازد؛ زیرا کودک بیش از هر کسی از مادر تأثیر

۲. همدیگر را خوب می شناسند و بیش از افراد خارج نسبت به هم اعتماد دارند.
۳. معیارهایی در باره تفکر، عقاید و رفتارهای خانوادگی وضع می نمایند و انتظار بر این است که همه اعضا خود را با آن معیارها وفق دهند.
۴. دارای روش هایی برای تبعیت از خط مشی خانواده هستند. افرادی که از خط مشی خانوادگی پیروی می کنند مورد تشویق قرار می گیرند و افرادی که از آن تبعیت نکنند مورد انتقاد و سرزنش دیگر اعضاء خانواده قرار خواهند گرفت.
۵. در صورت نیاز، اعضاء خانواده متقابلاً به یکدیگر کمک می کنند.

۳- راهکارهای ایجاد لوازه روحیه کارگروهی در فرزندان با محوریت نقش مادر

روش ها و راهکارهای متعددی در رابطه با ایجاد روحیه کارجمعی در فرزندان وجود دارد که در اینجا به ذکر و بررسی مواردی از آنها می پردازیم:

می پذیرد.^۵

بنابراین برای والدین به ویژه مادر خیلی مهم است که به فرزندان خود در افزایش سطوح مناسبی از عزت نفس کمک کنند. کارهای زیادی وجود دارد که والدین می توانند از زمان خردسالی فرزندانشان انجام دهند تا آن‌ها یاد بگیرند که دوست داشتنی، توانا و لایق هستند. گسترش عزت نفس پایین نیز از دوران کودکی شروع می شود و والدین باید بسیار دقت کنند که بذر عزت نفس پایین را در بچه های خود نکارند.

عزت نفس در خلاقیت بچه ها نیز موثر است و بچه های با عزت نفس پایین کمتر از بچه هایی که دارای عزت نفس مناسب هستند برای انجام کارهای خلاق و گروهی ریسک می کنند.

۲-۳- تقویت روحیه از

خود گذشتگی

یکی دیگر از راهکارهایی که مادر می تواند به وسیله آن روحیه کارگروهی را در فرزندان خود ایجاد کند، تقویت روحیه از

خود گذشتگی می باشد. از خود گذشتگی یکی از عوامل مؤثر در شکل گیری کارگروهی می باشد. اعضاء در یک کار گروهی باز خود گذشتگی میتوانند عملکرد بهتری داشته و به نتایج گسترده تر و مؤثرتری از کارگروهی خود دست یابند. انتقال مفهوم ایثار و از خود گذشتگی به فرزندان نیازمند مجموعه رفتارهای عملی است و بهترین نوع تربیت برای کودکان دوری از جملات دستوری و کلامی است، در مقابل عمل والدین می تواند بیشترین تأثیر گذاری را در انتقال معنا داشته باشد.

ایثار و از خود گذشتگی در روایات به عنوان خوی و خصلت ابرار و برگزیدگان الهی، نیکوترین احسان و اعلی مراتب ایمان شمرده شده است، چنانکه امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمودند: «الْإِيثارُ شِيمَةُ الْأَبْرارِ»^۶ ایثار خوی نیکوکاران و شیوه نیکان است.

مادری که در برابر مشکلات زندگی صبر و شکیبایی به خرج می دهد و از خواسته های خود برای تأمین خواسته های فرزند گذشت می کند و یا کمبودهای زندگی زبان وی را به گله و شکایت باز نمی کند می تواند الگوی بارز گذشت و

همسالانشان یاد بدهیم چگونه با دوست یا همبازی خود همدلی کنند در همدلی با درک احساسات طرف مقابل به او می فهمانیم که برایش اهمیت و ارزش و احترام قائل هستیم. همدلی مصداق بارز داشتن روحیه اجتماعی است و از آنجایی که همدلی حسی خوشایند است به راحتی باعث ایجاد روحیه کارجمعی در افراد می شود.

۳-۴- ایجاد روحیه نشاط و

شادابی در خانواده

هر انسانی به تفریح، نشاط و شامانی سالم نیاز دارد و در پرتو آن زندگی مفرح و لذت بخش می شود. در فرهنگ دینی بخشی از زندگی به استفاده از لذت های مشروع و حلال جهت تأمین روحیه نشاط در خانواده اختصاص یافته است. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرمایند: «مَنْ أَدْخَلَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ سُرُورًا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ السُّرُورِ خَلْقًا يَسْتَغْفِرُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^۱ هر کس خانواده اش را شاد کند،

ایشان برای فرزند کودک و نوجوان خود باشد در مقابل، مادری که نتوانسته است با گذشت در زندگی شخصی خود ارتباط برقرار کند نمی تواند مفهوم ایشار را به فرزند خود بیاموزد.

۳-۳- تقویت روحیه همدلی

همدلی در بین اعضاء یک گروه و یا یک اجتماع باعث تمایل بیشتر آنها در انجام کارهای گروهی و جمعی می شود. در خانواده نیز یک مادر می تواند با همدلی کردن با فرزندان خود در امور مختلف، آنها را به انجام کارهای گروهی تشویق کند. در همدلی با دیگران به آن ها فرصت می دهیم تا احساسات خود را به راحتی بیان کنند. چون همدلی بر پایه خودآگاهی است، هرچه نسبت به احساسات خودمان آگاهتر باشیم بهتر می توانیم احساسات دیگران را درک نماییم.

رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرمایند: «أَعْقَلُ النَّاسِ أَشَدُّهُمْ مُدَارَاةً لِلنَّاسِ»^۲ عاقل ترین مردم کسی است که بیشتر با مردم مدارا کند.

می توانیم به فرزندانمان در ارتباط با

خدایوند از آن شادی موجودی می آفریند که تا روز قیامت برای او آموزش بخواهد. از آنجایی که همه افراد به دنبال برآوردن نیازهای خود هستند و نیاز به شادی و نشاط خود یکی از نیازهای بارز و آشکار برای همه سنین است با ایجاد نشاط و کارهای شادی آور برای فرزندان، آنان ناخودآگاه در چنین فضایی به سمت کارهای جمعی روی می آورند چون برای آنان لذت بخش بوده و همچنین در سایه آن سایر استعدادهای آنان نیز شکوفا می شود. در این بین مادر به عنوان مسوول تربیت فرزندان می تواند میتواند با ایجاد فضایی مفرح و با نشاط در خانه و بین اعضاء خانواده، آنها را به سوی انجام کارهای جمعی سوق دهد و در این زمینه نشاط و شادابی می تواند روحیه کار جمعی را در فرزندان تقویت نماید.

۳-۵- استفاده از تشویق و

تنبيه

در بررسی های علمی ثابت شده کسانی که هیچگاه تشویق و تأیید نمی شوند در زندگی عادی خودسر در گم هستند از طرفی تنبیه کردن به شیوه علمی و تربیتی نقش

سازنده و اصلاح کننده دارد. بنابراین استفاده از تشویق و تنبیه یکی از عوامل باز دارنده و یا جهت دهنده در هدایت و سازندگی فرد است. تبلیغ انبیاء نیز بر پایه تشویق و تنبیه بوده است. پیامبران هم شوق وصال به بهشت و نعمت های بهشتی را بیان فرموده اند و هم هول و اضطراب از قیامت را ذکر نموده اند. «إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا»^۱ ما تو را گواه اعمال آنها و بشارت دهنده و بیم دهنده فرستادیم.

مادر می تواند با استفاده از ابزار تشویق و تنبیه فرزندان خود را به سوی اهداف تربیتی خود سوق دهد، از جمله روحیه کار جمعی را در آنان تقویت کرده و باعث شکل گیری شخصیت اجتماعی آنان شود. البته در تشویق و تنبیه کودک نباید خود کودک را ستود و یا نکوهش نمود بلکه باید عمل او را درست خواند تا آن را تعمیم دهد و یا

عمل او را نادرست نامید تا به شخصیت او آسیبی نرسد. تأثیر مهم تشویق کودک این است که طفل در سایه آن احساس می‌کند به دنیای مادر راه دارد و در نزد او پذیرفته شده است و به این علت آرامشی بر جان او حاکم می‌شود که تمام جنبه‌های وجودی او را متأثر می‌سازد. با این حال در برخی موارد تنبیه کودک رواست از جمله در مواردی که فرد آگاهانه عملی را انجام دهد و از عقوبت آن هم آگاه باشد. در مواردی که کودک به انجام کارهای جمعی متناسب با سن خود روی می‌آورد و آن را به درستی انجام می‌دهد استفاده از تشویق بسیار مؤثر است. همچنین مشارکت مادر در کارهای جمعی در خانواده و اجتماع می‌تواند به عنوان الگویی برای فرزند باشد و او با مصادیق کارهای جمعی و اجتماعی که می‌تواند انجام دهد آشنا شده و به انجام چنین کارهایی روی بیاورد.^{۱۰}

۳-۶- برقراری نظم

نظم و انضباط در آموزه‌های اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امام

علی علیه السلام در وصیت به امام حسن و امام حسین علیهما السلام چنین نوشته‌اند: «وَصِيكُمَا وَ جَمِيعِ وُلْدِي وَ اَهْلِي وَ مَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي ، بَتَّقَوِي اللّٰهَ وَ نَظِمِ اَمْرِكُمْ»^{۱۱} شما و همه فرزندان و کسانم و هر که را نوشته‌ام به او رسد، به تقوای خدا و نظم داشتن در کارتان سفارش می‌کنم.

وجود نظم باعث ایجاد آرامش و ثبات در زندگی فردی و اجتماعی می‌شود. افراد با داشتن نظم و نظام در ابعاد مختلف زندگی می‌توانند به اهداف والایی خود دست یابند. زندگی مسالمت‌آمیز در خانواده جز در سایه رعایت حقوق یکدیگر و پذیرش اصول و ضوابط حاکم در خانواده ممکن نیست. هدف از ایجاد نظم توانا نمودن فرد برای خود و زندگی‌اش است. انضباط موجب تطبیق و سازگاری با محیط‌های جدید می‌شود و به افراد قدرت تفکر منطقی و توانایی کنار آمدن با مسایل را در اجتماع می‌دهد.^{۱۲}

فرد منضبط از این طریق توانایی انتخاب صحیح در مواقع و مکان‌های مورد نظر را به دست می‌آورد. یک خانواده وقتی موفق و پویاست و بر اهداف خود دست می‌یابد

که همه اعضاء آن منظم و دقیق باشند. مادر با داشتن جایگاه ویژر در خانواده می تواند تاثیر ویژه ای در برقراری نظم و انضباط در خانه داشته باشد. زمانی که در منزل نظم را برقرار می سازد و بدان پایبند است خود الگویی برای فرزندان برای منظم بودن می باشد. در این بین می تواند به فرزندان چنین پیامورد که اگر هریک از افراد خانواده به طور منظم به فعالیتهای روزانه خود بپردازند می توانند زمانهایی را شناسایی کنند و به امور جمعی مفرح و بانشاط بپردازند. از این رهگذر فرزندان تمام تلاش خود را می نمایند تا با رعایت نظم فردی به فعالیت جمعی با نشاط دست یابند. به عنوان مثال حضور در یک بازی دسته جمعی برای فرزندان با حضور اعضاء خانواده فعالیتی دلچسب و لذت بخش خواهد بود و هریک از فرزندان که تکالیف و وظایف فردی خود را به درستی و با نظم انجام نداده باشد از این فعالیت فرح بخش محروم می شود. آگاهی دادن به فرزندان در این زمینه و یادآوری چنین پیامدها و اختصاص این امتیازات به فرزندان، علاوه بر تشویق آنان به داشتن برنامه ریزی، مشارکت آنان

در کارهای جمعی را تقویت نموده و روحیه کارجمعی را در آنان پایه ریزی می نماید

۳_۷_ تقویت جایگاه

مشورت

مشورت در زندگی دارای جایگاه ویژه ای است. خانواده ای که کارهای زندگی را با مشورت و صلاح اندیشی یکدیگر انجام می دهند کمتر گرفتار لغزش می شوند. مشورت با افراد باعث ایجاد حس ارزشمندی در افراد شده و برای تقویت استعدادهای آنها بسیار مفید است. خدای سبحان در قرآن کریم پیامبرش را به انجام مشورت توصیه می کند: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»^۳ در کارهایت مشورت کن.

در اینجا نیز مادر می تواند در مرحله اول از فرزندان خود در انجام امور مربوط به آنان مشورت بگیرد. مشورت با فرزندان، علاوه بر ایجاد احساس ارزشمندی باعث جریان یافتن فرآیند اندیشیدن در آنها می شود و آنان را وادار می کند در امور مختلف زندگی فکر کنند و به نظرات ویژه خود دست یابند. در مرحله بعد مادر برای تقویت روحیه

زمینه لازم برای رشد فکری و آشنایی با مسائل و مشکلات زندگی را فراهم می کند.

روحیه کار جمعی در آنان تقویت شده و شخصیت اجتماعی آنان شکل می گیرد و از این رهگذر در مسائل زندگی خود با مشکلات کمتری مواجه می شوند.

۳-۸- تعامل با پدر به عنوان مدیر گروه

در گذشته نقش پدر در زمینه تربیت فرزندان کمرنگ می نمود اما در سالهای اخیر روانشناسان با تأکید بر نقش پدر در تربیت فرزندان جایگاه ویژه ای را برای آن ترسیم نموده اند چنان که پدر و مادر هر دو به عنوان والدین فرزند می توانند هم سو با یکدیگر در جهت سعادت و خوشبختی فرزندان گام برداشته و او را در مسیر صحیحی از انسانیت و استعدادها به شکوفایی برسانند در این زمینه از آنجایی که در عین جایگاه مهم پدران در تربیت فرزند رهبری این مسیر بر عهده مادران می باشد، آنها می توانند برای مشارکت پدر در روند رشد و تربیت فرزندان در قالب امور مختلف در منزل و یا فعالیت

کار جمعی در فرزندان فعالیت هایی را طراحی کرده و یا در امور جاری منزل چه اموری که فردی هستند و به تنهایی قابلیت انجام توسط یک فرد از اعضاء خانواده دارند و یا در امور جمعی، با نظر خواهی از فرزندان باعث می شود آنان خود را در انجام کار موثر بدانند و خود را در آن کار شریک نمایند و از این طریق حس مسؤولیت در آنان ایجاد می شود که تعهد نسبت به امور مختلف و مشارکت در آنها را در پی دارد و از همین طریق روحیه انجام کارهای جمعی در آنان تقویت و پایه ریزی میشود و افرادی اجتماعی تربیت می شوند.

درباره فواید مشورت در خانواده نیز می توان موارد زیر را برشمرد:^{۱۴}

اعضاء خانواده به ارائه پیشنهاد های سازنده می پردازند و کارها بهتر انجام می گیرد.

هریک از اعضاء خانواده احساس شخصیت کرده و برای خود احترام قائل هستند .

نسبت به امور خانواده احساس مسؤولیت می کنند

های جمعی خانوادگی خارج از منزل برای حضور پدر و چگونگی آن در جمع خانواده و فرزندان برنامه ریزی صحیحی انجام داده و پدر خانواده را در امور مختلف تربیت فرزندان مشارکت دهند البته این امر با هم سویی هر دوی والدین و با هم فکری آنان انجام می پذیرد. زمانی فرزند طعم روحیه کارجمعی را به معنای واقعی درک خواهد کرد که حضور پدر را به عنوان عنصر مهم فکری و فیزیکی در جمع خانواده احساس کند و همینطور در کارهای جمعی خانواده شیوه عملکرد صحیح او را مشاهده نموده و او را الگوی برخی از رفتارهای خود قرار دهد. زیرا پدر و مادر هر یک سهمی عظیم در رشد فکری فرزندان داشته و به مثابه یک بال برای پرواز کودکان به سمت آرزوهایشان نقش ایفا می کنند.

۳-۹- بازی های گروهی

بازی شیوه طبیعی فعالیت کودک و مورد علاقه اوست. کودک تمام فعالیت ها و تلاش های خود را به نام بازی انجام می دهد. از این باب بازی می تواند از

زمینه های مهم برای اصلاح کودک باشد. او در حین بازی خود را بروز می دهد و می توان از راه بازی روحیه او را شناخت و آن گاه به اصلاح و ساختن آن اقدام کرد. مادر در ضمن بازی می تواند فنون و رموز زندگی را به کودک بیاموزد و از او بخواهد به قوانین احترام بگذارد و در کارهای جمعی در قالب بازی شرکت نماید. کودکان حساسیت های خاصی در برابر اجتماع دارند. مادر از طریق بازی می تواند کودک را با مقررات اجتماعی سازش دهد و با شرکت دادن کودک در بازی با کودکان و همسالانش زمینه را برای جمع گرایی و همبستگی او با جامعه فراهم سازد و او را از حالت فردیت بیرون آورد.

نتیجه گیری

انسان موجودی اجتماعی است و استعدادهای او در پرتو فعالیت های اجتماعی شکوفا می شود و خانواده اولین اجتماعی است که انسان در آن پا می گذارد. همچنین مادر نقشی کلیدی در تربیت اجتماعی فرزندان دارد. از این رو باید مهارت های تربیتی مختلفی را به کارگیرد تا بتواند شاکله فردی

۷. محمد بن علی بن بابویه، قمی، من لایحضره الفقیه، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳، ج ۴، ص ۳۹۵، ح ۵۸۴۰.

۸. علاء الدین علی، متقی هندی، کنز العمال فی سنن الأفعال و الأفعال، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۳۴ ق، ج ۱۶، ص ۳۷۹، ح ۴۴۹۹۵.

۹. سوره فتح، آیه ۸.

نقش مادر در تربیت کودک، ص ۶۱.

۱۰. نهج البلاغه، ص ۵۵۸، نامه ۴۷.

۱۱. مریم، تقوی مندی، تربیت فرزند از

دیدگاه امام علی علیه السلام، مشهد، شریعه توس، ۱۳۹۲، ص ۹۶.

۱۲. سوره آل عمران، آیه ۱۵۹.

۱۳. راضیه، ملک سنو و دیگران، راهکارهای

تعمیق سبک زندگی دینی با تاکید بر حقوق و وظایف زوجین در خانواده، مشهد، انتشارات ۱۱۰، ۱۳۹۵، ص ۱۱۹.

۱۴. نقش مادر در تربیت فرزند، ص ۱۶۴ -

۱۶۷.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. تقوی مندی، مریم، تربیت فرزند از دیدگاه

امام علی علیه السلام، مشهد، شریعه توس، ۱۳۹۲.

۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر

و اجتماعی فرزندش را به درستی نقش دهد. مادر با تقویت مفاهیمی همچون عزت نفس، همدلی، گذشت و ایثار در خود می تواند نقش محوری را در الگوگیری فرزندان ایفا نموده و روحیه اجتماعی او را تقویت نماید. از اینجا می توان به اهمیت و ضرورت و ارزش والای آموزش به دختران و بانوان جامعه در زمینه کسب مهارت های لازم در زمینه خود آگاهی، خودسازی و تربیتی پی برد.

پی نوشت ها

۱. محمد دشتی، نهج البلاغه، مشهد به

نشر، ۱۳۸۳، ص ۲۴۰، خطبه ۱۲۷.

۲. مجله پگاه حوزه، ۸ اسفند ۱۳۸۸، شماره

۲۷۴، کارگروهی ضرورت ها و مزیت ها - <https://hawzah.net/fa>

/hawzah.net/fa

۳. عبدالواحد بن محمد، تمیمی آمدی، غرر

الحکم و درر الکلم، محقق سید مهدی رجائی، قم،

دار الکتب الاسلامی، ۱۴۱۰ ق، ح ۲۵۶۷.

۴. مجله پیام زن، مهر ۱۳۸۵، شماره

۱۷۵، خانواده مهمترین گروه است - <https://hawzah.net/fa/Magazine/View>

۵. علی، قائمی، نقش مادر در تربیت کودک،

تهران، انتشارات امیری، ۱۳۷۵، ص ۷۴.

۶. غرر الحکم و درر الکلم، ح ۶۰۶.

الحکم و در الکلم، محقق سید مهدی رجائی، قم، دارالکتاب الإسلامی، ۱۴۱۰ ق.

۳. دشتی، محمد، نهج البلاغه، مشهد، به نشر، ۱۳۸۳.

۴. قائمی، علی، نقش مادر در تربیت کودک، تهران، انتشارات امیری، ۱۳۷۵.

۵. قمی، محمد بن علی بن بابویه، من لایحضره الفقیه، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳.

۶. متقی هندی، علاء الدین علی، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۴ ق.

۷. ملک سنو و دیگران، راضیه، راهکارهای تعمیق سبک زندگی دینی با تاکید بر حقوق و وظایف زوجین در خانواده، مشهد، انتشارات ۱۱۰، ۱۳۹۵.

۸. سایت hawzah.net/fa/Magazine/View/
<https://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/> کار گروهی ضرورت ها و مزیت ها، مجله پگاه حوزه، ۸ اسفند ۱۳۸۸، شماره ۲۷۴.

۹. سایت <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/>
 View خانواده مهمترین گروه است، مجله پیام زن، مهر ۱۳۸۵، شماره ۱۷۵.

الهی!

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالتَّعَدَاوَنِ
و در نیکی و تقوا با یکدیگر تعاون و همکاری
کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید...

سوره مائده آیه ۲

چرا فرهنگ کار جمعی در جامعه‌ی ما ضعیف است؟

این یک آسیب است.

با اینکه کار جمعی را غربی‌ها به اسم خودشان ثبت کرده‌اند،

اما اسلام خیلی قبل از اینها گفته است:

«تعاونوا علی البرِّ والتقوی»

یا: «واعتصموا بحبل الله جمیعاً».

یعنی حتی اعتصام به حبل الله هم باید دسته جمعی باشد!

«و لا تفرقوا» بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی ۱۳۹۱/۰۷/۲۳

www.zeynaby.ir

نشانی: آیت الله بهجت ۲۳، نبش

چهارراه اول سمت راست پ ۲۸

تلفن: ۵۹ - ۲۹۰۰۵۶ سامانه

پیام کوتاه: ۳۰۰۰۳۳۰۰۱۳۹۰۹۱

info@zeynaby.ir